

Milli Mücadele Döneminde Burdur (1919-1922)

Burdur During The National Struggle (1919-1922)

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

ÖZET

Mondros Antlaşması'ndan sonra, İtalyanlar Güney Batı Anadolu topraklarına asker çıkarmaya başlamışlar ve 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'yı işgal etmişlerdir. İtalyanlar Antalya'yı aynı zamanda askeri üs olarak da kullanmışlardır. İtalyanlar buradan sevk ettikleri kuvvetlerle 28 Haziran 1919 tarihinde Burdur'u işgal etmişlerdir. Burdur mülki yönetimi de, Osmanlı merkezi yönetiminin işgaller karşısında göstermiş olduğu duyarsızlık gibi, başlangıçta İtalyan işgali karşısında yeterli bir karşı koyuş sergilememiş, aksine işgalcilerle birlikte hareket etmiştir. Bu arada Burdur halkı, kurmuş olduğu milli cemiyetler vasıtası ile Burdur'un ve ülkenin işgal edilmesine karşı koymuştur. Ayrıca Burdur halkı tarafından işgal hareketleri, mitinglerle ve protestolarla ret edilmiştir. Burdur halkı, Batı Anadolu Bölgesi'nde toplanan Nazilli ve Afyon Karahisar Kongreleri'ne delege göndermiş ve burada yapılan çalışmalara destek olmuştur. Milli Mücadele Dönemi'nde Burdur'dan seçilen milletvekilleri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde önemli görevler ifa etmişlerdir. Bunun yanında Burdur halkı tarafından, işgal altında olan diğer bölgelere gönüllü askerler gönderilmiş ve maddi destek sağlanmıştır. Milli Mücadele Dönemi'nde, asayiş olaylarının artması sonucunda Burdur halkı, İtalyan işgalinin vermiş olduğu acının yanında, yerli eşkıyanın baskısını da üzerinde hissetmiştir. Böylece Burdur halkı, içinde yaşadığı bütün olumsuz şartlara rağmen, Türk Milli Mücadelesi'nin başarıya ulaşmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Burdur, Mondros Antlaşması, Milli Mücadele, İtalyan İşgali, Asayiş, Eşkıya.

ABSTRACT

After the Mondros Treaty, the Italians began to land the soldiers in South West Anatolia and Antalya on the date of March 28, 1919 were occupied. Italians also used Antalya as a military base. Italians occupied Burdur with the forces they removed from here on the date of June 28, 1919. Burdur civil administration, in the beginning as Ottoman central government's insensitivity to occupations, did not exhibit a sufficient resistance on the contrary they moved together with the invaders. In the mean time the people of Burdur, resisted against Burdur's and country's occupation through the national societies they established. Also occupation movements were rejected by the people of Burdur with rallies and protests. Burdur people have sent delegates to Nazilli and Afyon Karahisar congress gathered in Western Anatolia Region

* Dr.

and have supported the work done there. Also deputies selected from Burdur during the national struggle performed important roles in the National Assembly of Turkey. Furthermore by the people of Burdur, volunteers have been sent to other regions under occupation and financial support provided. During the national struggle, as a result of increased public security events Burdur people, in addition the pain given by Italian occupation, felt the pressure of local bandits too. So people of Burdur living in spite of all negative conditions, were an important contribution to the success of Turkish National Struggle.

•

KEY WORDS

Burdur, Mondros Treaty, National Struggle, Italian Occupation, Public Security, Bandit.

1.GİRİŞ

Burdur şehri, Akdeniz Bölgesi'nde, bölgenin Ege ve İç Anadolu sınırlarına yakın Göller Yöresi'nde yer almaktadır. Burdur'u doğudan Isparta merkez ilçesi, kuzeydoğudan Keçiborlu ve güneydoğudan Sütçüler ilçeleri çevrelerken, kuzey sınırını Afyon'un Başmakçı, kuzeybatı ve batı sınırını ise Denizli'nin Çardak, Serinhisar ve Acıpayam ilçeleri oluşturmaktadır. Burdur'un güney ve güneybatı sınırında Denizli-Çameli, Muğla-Fethiye, Antalya-Elmalı ve Korkute-li ilçeleri bulunmaktadır¹.

Burdur şehri yakınlarında yapılmış olan arkeolojik kazılar, bu yörede yerleşmenin çok eski tarihlere indiğini göstermektedir. Eski Çağ'da Burdur ve çevresine Pisidya adı verilmiştir. Bu bölge tarih boyunca Hitit, Frigya, Lidya, Pers, Roma ve Doğu Roma toprakları içinde kalmıştır. Burdur, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkmen akınlarının ulaştığı yerlerden birisi olmuştur. XIV. Yüzyıl başlarında bu yörede kurulmuş olan Hamidoğulları Beyliği, Burdur'u da hakimiyeti altına almıştır. 1391 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından, Hamidoğulları Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılması üzerine, Burdur da Osmanlı İdaresi'ne girmiştir².

Osmanlı eyaletlerinin Rumeli'den sonra ikincisi olan Anadolu Eyaleti, XVIII. Yüzyılın başlarında on beş sancaktan ibaretti. Bu sancaklardan birisi Hamit (Isparta) Sancağı idi. Hamit Sancağı'nın da merkezi Isparta olmak üzere, 20 tane kazası mevcuttu. Bu dönemde Hamit Sancağı'nın kazaları arasında Burdur da bulunuyordu³.

Isparta Sancağı XIX. Yüzyılın ilk yarısında Karaman/Konya Vilâyeti'ne bağlanmıştır⁴. 1868 yılında da Konya Vilâyeti'nin Hamit Sancağı'na bağlı kazalardan birisi Burdur Kazası idi. Bu yıl Burdur Kazası'nın nüfusu İslam ve Hıristiyan toplam 10.911'dir. Ayrıca Burdur'da 31 mahalle ve köy bulunuyordu. Burdur'a bağlı Maa İncirli Ağlasun Nahiyesi'nin nüfusu da İslam ve Hıristiyan toplam 3.412'dir. Bu nahiyenin mahalle ve köy sayısı ise 22'dir. Burdur Kaza-

¹ Bayram Çetin, *Burdur Kent Coğrafyası*, Erzurum 2007, s.1, 4., (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.)

² Metin Tuncel, "Burdur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, VI/426 v.d.

³ M. Sadık Akdemir, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (170 ve 171 Numaralı Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Isparta 2004, s.20, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi).

⁴ Feridun Emecen, "Isparta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, XIX/200.

sı'nın Maa İncirli Ağlasun Nahiyesi ile birlikte toplam nüfusu 14.323 ve mahalle ile köy sayısı da 53'dür⁵.

1872 yılında Konya Vilâyeti'ne bağlı sancakların arasında, Burdur Sancağı da bulunmaktadır. Bu dönemde Burdur Sancağı'na bağlı üç kaza vardır. Bunlar Burdur Kazası, Asi Karağaç Kazası ve Tefenni Kazası'dır⁶.

1882 yılında Burdur Sancağı'nda 799 Rum, 363 Ermeni ve 15.734 İslam, Burdur'un Asi Karağaç Kazası'nda 15.784 İslam ve Tefenni Kazası'nda 8.167 İslam nüfus bulunuyordu. Aynı yıl Burdur Sancağı'nın toplam nüfusu 40.847'dir⁷.

1906 yılında Burdur Sancağı'nda 4.031 Hıristiyan ve 73.150 İslam nüfus bulunmakta idi. Bu yıl Burdur Sancağı'nın toplam nüfusu da 77.181'dir⁸.

1915 yılında Burdur Sancağı'nın merkeze bağlı 3 nahiyesi ve 33 köyü bulunuyordu. Burdur Kazası'nın Nahiyeleri; Ağlasun Nahiyesi, Kemer Nahiyesi ve Bucak Nahiyesi idi. Yine bu dönemde Burdur Kasabası'nda 3.464 hane vardı. Burdur Kasabası'nın toplam nüfusu 8.633'ü kadın ve 8.636'ı erkek olmak üzere 17.269'dur. Bu dönemde Burdur Kazası'nda ise 11.302 hane bulunuyordu. Burdur Kazası'nın nahiyeleri ile birlikteki toplam nüfusu da, 28.411'i kadın ve 28.886'ı erkek olmak üzere 57.297 idi. Ayrıca bu nüfusun içinde 1.282 Ermeni ve 2.873 Rum azınlığa mensup insan mevcuttu. Bu dönemde Burdur'da yaşayan Rum ve Ermeni azınlığın Burdur Kazası'nın toplam nüfusuna oranı %7.2 civarında idi⁹.

Bunun yanında Burdur Kasabası'nda XIX. Yüzyılın ilk yarısında 17 mahalle bulunuyordu¹⁰. Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, Burdur'un mahalle sayısı 18'e çıkmıştır. Bu dönemde Burdur Kasabası'nın Mahalleleri; Hacı Ahmet, Hacı Ömer, Cami-i Kebir, Mecidiye, Yenice, Derslik, Şeyh Sinan, Divan Baba, Kara Senir, Burç, Dere, Üç Dibek, Manastır, Yoğurtçu, Recep, Hacı İbrahim, Hecin ve Kuyu Mahalleleri idi¹¹.

⁵ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1285, s.94.

⁶ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1289, s.52; *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1291, s.88.

⁷ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1299, s.161.

⁸ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1322, s.265.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Kalem-i Umumi, (BOA. DH. EUM. KLU.), nr.15/61

¹⁰ Hasan Kür, *210 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Burdur Kazası'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H1255-1261/M.1839-1845)*, Isparta 2008, s.23,(Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)

¹¹ BOA. DH. EUM. KLU. nr. 15/61. Lef.1.

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Burdur'da tarım ve el sanatları ekonominin temelini teşkil ediyordu. Bu dönemde Burdur halkı tarafından muhtelif türde tahıl ürünleri, endüstri bitkileri, sebze ve meyveler yetiştiriliyordu. Bunlar arasında arpa, buğday, mısır, nohut, çavdar, dahan, darı, afyon, soğan, ceviz, armut, her çeşit üzüm, ayva, tütün, zerdali, nar, kiraz, vişne, kavun, karpuz ve hıyar gibi ürünler bulunuyordu. Ayrıca ipek tohumu tutmak için dut ağacı yetiştiriliyordu. Yine aynı dönemde Burdur halkı tarafından her çeşit bez, alaca, kilim, seccade dokunuyordu. Bunun yanında deri işlemeciliği, saraçlık, ayak-kabıcılık ve kıl dokumacılığı da yapılıyordu¹². Burdur halkı arasında gördüğümüz bu ekonomik faaliyetler, XX. Yüzyılın ilk yarısında da devam etmiştir¹³.

Böylece Osmanlı idari sisteminde başlangıçta Hamid Sancağı'nın bir kazası olan Burdur, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Konya Vilâyeti'ne bağlı bir sancak olmuştur. Ayrıca Burdur Şehri'nin bu süre içinde nüfus sayısı önemli ölçüde artmış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında, orta büyüklükte bir şehir hüviyetine ulaşmıştır.

Bu çalışmamızda Milli Mücadele Dönemi'nde (1919-1922) Burdur Sancağı'nın¹⁴, idari ve sosyal yapısı üzerinde duracağız.

2.BURDUR'UN İDARİ YAPISI

Milli Mücadele Dönemi'nde Burdur Sancağı'nın idari yapısında önemli bir değişiklik meydana gelmiştir; Dahiliye Vekâleti tarafından, "Trabzon Vilâyeti'ne bağlı olan Lazistan Sancağı'nın Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan, Artvin)'ye yakınlığından, coğrafi konumunun ve siyasi durumunun öneminden, ayrıca vilâyet merkezine uzak bulunmasından, Konya Vilâyeti'ne bağlı Isparta Livası'nın da vilâyet merkezine uzak olmasından ve bu durumun resmi ve sair işlemlerde müşkülât çıkarmasına sebep olmasından dolayı bu iki livanın bağımsız liva haline dönüştürülmesi" İcra Vekilleri Heyeti'ne teklif edilmişti. İcra Vekilleri Heyeti de 18 Haziran 1920 tarihinde Dahiliye Vekâleti'nin bu teklifine, Burdur Livası'nı da dahil etmiş ve Laz Sancağı'nın, Isparta ve Burdur Livaları'nın bağımsız liva halini almasına karar vermiştir. İcra Vekilleri Heyeti'nin almış olduğu bu karar sonunda Lazistan ve Isparta Livaları ile birlikte, Burdur Livası da bağımsız liva olmuştur¹⁵.

¹² *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1289, s.101-102.

¹³ Rıza Erdem, *Burdur 1928*, Çoğaltan: Feyzi Bayraktar, Burdur 1940, s.233.

¹⁴ Bu konuda ilk önemli çalışma Nuri Köstüklü tarafından yapılmıştır. Bakınız; Nuri Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999.

¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları, (BCA. BKK.), Fon Kodu, (F.K.) 30.18.1.1. Yer Numarası, (Y.N.)1.4.5.

3.BURDUR'UN SOSYAL YAPISI

3.1.BURDUR'UN İTALYANLAR TARAFINDAN İŞGAL EDİLMESİ

Mondros Antlaşması'ndan sonra (30 Ekim 1918), İtilaf Devletleri ve Yunanlılar tarafından Osmanlı toprakları çeşitli bahanelerle işgal edilmeye başlanmıştır. İtalyanlar da Güney Batı Anadolu topraklarına asker çıkarmışlar ve 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'yı işgal etmişlerdir¹⁶. İtalyanlar, Antalya'yı işgal ettikten sonra, buradan Antalya'nın çevresinde bulunan kazalar ile Antalya'nın komşuları olan Burdur ve Isparta Livalarını da işgal etmenin yollarını aramışlardır. Bu arada Antalya, İtalyanlar tarafından askeri üssü olarak kullanılmıştır. Antalya'nın İtalyanlar tarafından işgal edilmesinden bir müddet sonra 18 Mayıs 1919 tarihinde, Burdur yolu ile Antalya'ya gelen İtalyan Emekli General Marini, Antalya'nın Yeni Köy Mahallesi'nde terzi Umkaru'nun evini üç yıl müddetle kiralamıştı. Bu şahıs ruhsat almaya lüzum görmeden kendi kendine İstanos ve FİNİKE ile Antalya'ya ve oradan da Burdur'a kadar tren yolu inşa etmek fikrinde idi. Bunun için Antalya'da tren yolu projesinin tanzimi ile uğraşmakta ve tren yolu inşaatı için gerekli olan alet ve edevatın Avrupa'dan gelmesi ile ilgilenmekte idi. Bu konu hakkında 21 Mayıs 1919 tarihinde Teke Mutasarrıflığı ve 24 Mayıs 1919 tarihinde Konya Vilâyeti tarafından Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir¹⁷. Dahiliye Nezâreti de İtalyan Emekli General Marini'nin Antalya'daki çalışmaları hakkında, 24 Mayıs 1919 tarihinde Sadaret'i bilgilendirmiştir¹⁸.

25 Mayıs 1919 tarihinde öğle vakti saat 06.30 sıralarında İtalya'nın sabık Antalya konsolosu ve Antalya mümessili olan Marki Ferrante ve iki İtalyan subayı ile bir tercümandan müteşekkil dört kişilik bir heyet, Burdur'a varmış ve bu heyet 26 Mayıs 1919 günü öğleden sonra saat dokuz sıralarında, Isparta'ya hareket etmiştir. Teke Mutasarrıflığı tarafından, bu konu hakkında, 26 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir¹⁹.

Burdur'dan Isparta'ya gelen bu İtalyan Heyeti, burada bir saat kalmıştır. Daha sonra da, akşam dönmek üzere Eğridir'e gitmiştir. Bu heyette bulunan şahıslar Isparta'da Osmanlı Devleti Hükümeti'nin lehinde ve Yunanlıların aleyhinde konuşmuşlardır. Fakat bunlar pek dostane konuşmakla beraber, ya-

¹⁶ Süleyman Beyoğlu, "İtalya Çizmeyi Aştı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S.61, İstanbul Nisan 1999, s. 44 v.d. ; Ali Rıza Gönüllü, *Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008, s.33 v.d

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (BOA. DH. KMS.), nr.52-1/80, Lef. 1/1, 2.

¹⁸ Aynı Belge. Lef. 3.

¹⁹ BOA. DH. KMS. nr.52-2/9, Lef. 1, 5-6.

pılan protestoların ahaliyi değil, bizzat imza atan kişileri kapsamasını istemişlerdir. Bu konu hakkında Isparta Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti'ne bilgi verilmiştir. 27 Mayıs 1919 tarihinde de Konya Valiliği kendisine intikal eden bu konu hakkında, Dahiliye Nezâreti'ni bilgilendirmiştir²⁰.

Ancak Isparta Mutasarrıflığı tarafından, bu İtalyan Heyeti'nin otomobil ile Antalya, Burdur ve Isparta Livaları'nın merkez ve çevresinde dolaşmasının gâyesi hakkında, "Gelecekte ortaya çıkacak olan İtalyan işgali için keşif yapmak" olduğu tespiti yapılmıştı. Bu sebepten dolayı Isparta Mutasarrıflığı tarafından, "İşgal hareketinin gerçekleşmesi halinde ne yapılacağı" Konya Valiliği'nden sorulmuştur. Yalnız bu konu Antalya ve Burdur Mutasarrıflığı tarafından, "Tren yolu güzergahının tespit edilmesi" olarak yorumlanmıştır. Konya Valiliği de, Isparta Mutasarrıflığı'nın görüşünü paylaşarak, 28 Mayıs 1919 tarihinde, "Bu konu ile ilgili olarak şimdiden gerekli tedbirin alınmasını", Dahiliye Nezâreti'nden talep etmiştir²¹. Bu arada Marki Ferrante ile beraberindeki heyet, 28 Mayıs 1919 tarihinde Antalya'ya dönmüştür²².

Yine 28 Mayıs 1919 tarihinde Antalya Limanı'na gelen İtalyan bandıralı Dalaman Vapuru'ndan iki İtalyan yüzbaşı, bir mülazım-ı evvel, otuz bir piyade istihkam askeri ile birlikte, iki mavna askeri malzeme, ilaç ve iâşe ile kapalı bir takım muntazam sandıklar çıkarılmıştır. Bu malzeme aynı gece Burdur yolu ile Isparta'ya götürülmüştür²³

Dahiliye Nezâreti tarafından 28 Mayıs 1919 tarihinde, " Marki Ferrante ile beraberindeki heyetin, Isparta'da yapmış olduğu faaliyetler hakkında", 29 Mayıs 1919 tarihinde de, " Antalya Limanı'na gelen Dalaman Vapuru'ndan çıkarılan askeri kuvvetler ile muhtelif malzemenin, Burdur yolu ile Isparta'ya götürülmesi hakkında" Hariciye Nezâreti'ne bilgi verilmiştir²⁴.

14 Haziran 1919 tarihinde İtalyan Generali Baddistoni ile birlikte, bir miralay, bir tercüman, bir mülazım ve dört subay Antalya'dan Burdur'a gelmişlerdir. Bu heyet daha sonra Baladız İstasyonu'na gitmiş ve buradan da Burdur Hükümet Dairesi'ne gelmiştir. Bu heyet mensupları seyahatlerinin maksadının, "İstasyon mahallerini görmekten ibaret olduğunu" söylemişlerdir. Ancak Burdur Mutasarrıflığı tarafından, "Bu şahısların seyir ve seyahatlerinin maksadının keşiften ibaret olduğu ve sonunda da Burdur ile Isparta havalisine asker getir-

²⁰ Aynı Belge. Lef. 2.

²¹ Aynı Belge. Lef. 3.

²² Aynı Belge. Lef. 4.

²³ Aynı Belge. Lef. 4.

²⁴ Aynı Belge. Lef.5-6.

meğe mahsus bulunduğu” Konya Vilâyeti’ne bildirilmiştir. Konya Vilâyeti de bu konu hakkında 15 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne bilgi vermiştir²⁵.

Antalya’dan Burdur’a doğru İtalyan kuvvetlerinin hareketliliğinin arttığı bir sırada, Burdur’da mukim İngiliz kontrol zabıtları, Burdur Mutasarrıflığı’na gelerek vazifelerinin sona erdiğini ve bu sebepten dolayı gideceklerini beyan ve veda etmişlerdir. Bu konu hakkında Burdur Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti’ne bilgi verilmiştir. Konya Vilâyeti 17 Haziran 1919 tarihinde İngiliz kontrol zabıtlarının, Burdur’dan ayrılacakları konusunda, Dahiliye Nezâreti’ni haberdar etmiştir²⁶. Dahiliye Nezâreti de bu konu hakkında Hariciye Nezâreti’ne bilgi vermiştir (19 Haziran 1919)²⁷.

19 Haziran 1919 sabahı da üç yüzden fazla İtalyan askeri, Antalya’dan Burdur’a doğru hareket etmiştir²⁸.

21 Haziran 1919 tarihinde İtalyan Binbaşı Kurozine, otomobil ile Burdur’dan Dinar ve Denizli’ye gelmiş ve akşam söz arasında, “Buralar bizim işgal mntıklarımız içindedir. Birlikte çalışacağız. İtalyanlara itaat edilmesi hakkında hükümetin emri olduğu” tarzında beyanda bulunmuştur. Bu konu hakkında Burdur Mutasarrıflığı tarafından Konya Vilâyeti’ne bilgi verilmiştir. Bu hadise Konya Valisi tarafından, “İtalyanlar’ın Antalya’dan Burdur havalisine asker getireceği şeklinde” yorumlanmıştır²⁹. Ayrıca bu konu hakkında Konya Vilâyeti tarafından, Dahiliye Nezâreti’ne bilgi verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de, “İtalyan Binbaşı Kurozine’nin söylediklerinin yalan olduğunu”, Konya Vilâyeti’ne bildirmiştir (24 Haziran 1919)³⁰.

21 Haziran 1919 tarihinde de tahminen üç yüz kadar silahlı İtalyan askeri ile on üç yük arabası ve on sekiz yük hayvanı Antalya’dan Burdur cihetine hareket etmişlerdir³¹. Yine 21/22 Haziran gecesi saat üç sıralarında üç yüz seksen silahlı İtalyan askeri ile dört obüs ve erzak yüklü yirmi üç araba, seri ateşli cebel topu mermisi taşıyan bir araba ve bir sıhhiye otomobili Burdur cihetine doğru yola çıkmışlardır. Aynı gece sabaha karşı da savaş mühimmatı ve sair askeri levazımat yüklü dört nakliye otomobili ile bir bölük asker, daha önce giden as-

²⁵ BOA. DH. KMS. nr.52-2/40. Lef. 2-3.

²⁶ BOA. DH. KMS. nr.53-2/32. Lef.1.

²⁷ Aynı Belge. Lef.2.

²⁸ BOA. DH. KMS. nr.52-5/45. Lef.9.

²⁹ BOA. DH. KMS. nr.52-2/57, Lef. 2.

³⁰ Aynı Belge. Lef. 1/1.

³¹ BOA. DH. KMS. nr.52-2/60. Lef.1.

kerleri takiben hareket etmişlerdir. Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey 21 Haziran 1919 tarihinde, “Bu kuvvetler tarafından Antalya-Burdur yolu üzerinde bulunan Çubuk Boğazı’nın tahkim edileceğinin rivayet olunduğunu ve keyfiyetin tahkik edilmekte olduğunu”, Dahiliye Nezâreti’ne bildirmiştir³². Bu arada Burdur yolu ile hareket eden İtalyanlar, Antalya-Burdur yolu üzerinde ve Antalya’ya on beş kilometre uzaklıkta bulunan Karabayır’da bir piyade bölüğü, otuz kilometre uzaklıkta bulunan Çubuk Han etrafında bir bölük ve iki kilometre uzaklıkta bulunan Hafız Bey Çiftliği’nde levazımatı ile birlikte bir bölük asker ikame etmişlerdir. Bu durum karşısında Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey 22 Haziran 1919 tarihinde, “İtalyanların Antalya -Burdur yolunu elde bulundurmak ve buralarda menzil teşkilatı meydana getirerek, daha sonra celp edecekleri askerleri bu yoldan sevk etmek fikrinde bulduklarını”, Dahiliye Nezâreti’ne bildirmiştir³³.

22 Haziran 1919 tarihinde ise İtalyan Kumandanı Miralay Virpoti, sabık konsolos Marki Ferrante, dört zabıt ve on kişi iki yük otomobili ile yanlarında yirmi nefer muhafız olduğu halde Burdur cihetine gitmişler ve aynı gün akşam Antalya’ya dönmüşlerdir. Bu konu hakkında Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey tarafından 22 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne malumat verilmiştir³⁴.

Bu arada İtalyan askeri kuvvetler kumandanı ile sabık konsolos Marki Ferrante, Burdur’a geldiklerinde doğruca hükümet dairesine giderek, Burdur’u işgal etmek için gelmiş olduklarını, müteferrik surette yollarda bıraktıkları ve daha sonra gelecek olan askerlerden hiç kimseye zarar gelmeyeceğini ve beraber çalışmaları icap ettiğini Burdur Mutasarrıfı’na beyan etmişlerdir. Burdur Mutasarrıflığı da bu gelişmeler hakkında, Konya Vilâyeti’ne malumat vermiştir. Bunun üzerine Konya Vilâyeti tarafından Burdur Mutasarrıflığı’na, “Hiçbir sebep olmadığı halde İtalyanların Burdur ve havalisini işgale girişmelerinin, mütareke ahkâmına külliyyen muhalif olduğunu bildirmiş ve işgalin resmen protesto edilmesini” talep etmiştir. Ayrıca Konya Vilâyeti tarafından 23 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne, “İtalyanların işgali daha ziyade ileri götüreceklerinden şüphe olmadığı bildirilmiş, bunun yanında İtalyanlar tarafından sebepsiz bir şekilde vuku bulan bu işgalden dolayı gerekli muamelenin yerine getirilmesi” istenmiştir³⁵. Bu konu Dahiliye Nezâreti tarafından 24 Haziran

³² Aynı Belge. Lef.2.

³³ Aynı Belge. Lef.3.

³⁴ Aynı Belge. Lef.4.

³⁵ Aynı Belge. Lef.6.

1919 tarihinde Sadaret'e ve Hariciye Nezâreti'ne bildirilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti, "Meydana gelen işgalin, yeniden protesto edildiği ve bu işgalin Paris Konferansı'na bildirildiği hakkında Konya Vilâyeti'ne malumat vermiştir. Ayrıca Konya Vilâyeti'nden talimat-ı sabık dairesinde hareket edilmesini" istemiştir³⁶.

Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey, 23 Haziran 1919 tarihinde Antalya Mutasarrıflığı vasıtası ile İtalyan mümessili Marki Ferrante'ye ve İtalyan Birlikleri Komutanı'na bir protesto vermiştir. Ancak Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey, bu protestoyu Konya Vilâyeti'nin emri ile yaptığını ifade etmiş ve kendisini protesto olayından sıyırmaya çalışmıştır³⁷.

Bu protestonun yapılmasından bir müddet sonra, yani 23 Haziran 1919 gecesi saat beş sıralarında dört top, külliyyatlı miktarda yük hayvanı, askeri malzeme ile dolu sekiz araba ve yüz elli kişiden ibaret İtalyan kuvveti Burdur ciherine gitmiştir³⁸.

Teke Mutasarrıflığı 24 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderdiği şifre telgrafta da şunları söylemektedir: "Geçenlerde Burdur Kısım-ı Riyaseti'nden alınan telgraf namede İzmir hadise-i malumesi üzerine kıtaların terk eden askerlerin celpleri ile Saray Köyü'nde bulunan bölüklerine sevk edilmeleri yazılmıştı. Bunun üzerine halkın vakar ve milli hislerinin muhafazası ve bu hususta sabır ve sükun ibraz edilerek, firari erlerin kıtalarına katılmaları maksadı ile lazım gelen dini öğütlerde bulunulması için, din alimlerinden meydana gelen bir nasihat heyeti teşekkül etmiştir. Ayrıca bu gün (24 Haziran 1919) 2. Ordu Müfettişliği'nin yazısına dayanarak, Asker Alma Dairesi Başkanlığı'ndan Teke Şubesi'ne tebliğ olunan bir telgrafta Burdur ve Isparta Livaları'na doğru ilerleyen İtalyan askeri birliğinin, Burdur şosesi üzerinde ki Çeltikçi Boğazı'ndan ileri geçmemesini sağlamak ve Çeltikçi'de işgalin ret edilmesini içine alan gösterilerde ve teşebbüslerde bulunulması istenmiştir. Bunun yanında Burdur'daki Alay'a Çeltikçi'ye hareket etmesi için emir verildiği, bu konuda Kara Hisar-ı Sahip'deki Fırka Kumandanı'na tebligat yapıldığı ve gönüllülerle ihtiyat subaylarının varlığından istifade edilerek, Çeltikçi'ye gelecek Alay kadrosunun ikmal edilmesi talep edilmiştir". Ancak Antalya Mutasarrıflığı tarafından, "İlhak meseleleri boş yere kan dökülmesine sebep olacağından ve bu konu ile ilgili olarak zemin ve zamanın geçtiğinden bahsedilerek, Antalya tara-

³⁶ Aynı Belge. Lef.7.

³⁷ M. Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, Ankara 1937, II/159.

³⁸ BOA. DH. KMS. 52-2/70. Lef. 4

findan bir şey yapılamayacağı” Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı’na bildirilmiştir³⁹.

25 Haziran 1919 gecesi sabaha karşı saat yedi sıralarında da askeri eşya ile dolu yedi araba, yirmi iki yük hayvanı cephane, iki yüz kadar İtalyan askeri ve Siyasi Mümessil Marki Ferrante ile beraber Doktor Kovalini, yük otomobiline binerek Burdur istikametine doğru gitmişlerdir⁴⁰.

26 Haziran 1919 tarihinde de gece saat yedi buçuk sıralarında, birisinin içerisinde tahminen yirmi kadar İtalyan askeri ve diğerlerinin içerisinde harp malzemesi bulunduğu halde, on otomobil Burdur yönüne doğru hareket etmişlerdir⁴¹.

Ayrıca 25 Haziran 1919 tarihinde Burdur’a gitmiş olan Siyasi Konsolos Marki Ferrante, bir gün sonra Antalya’ya dönmüştür⁴².

Antalya’dan Burdur’a doğru olan bu hareketlilik sonunda, İtalyan işgal kuvvetleri 28 Haziran 1919 tarihinde Burdur’u resmen işgal etmişler ve Halıcı Abdi-zâde Edhem Efendi’nin hükümet karşısındaki evini karargah yapmışlardır⁴³. İtalyanların Burdur’u işgal etmeleri, asker adına Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı Miralay İsmail Hakkı Bey tarafından protesto edilmiştir⁴⁴. İtalyanlar Burdur’u işgal ettikten sonra hükümet avlusunun içine, telsiz- telgraf anteni tesis etmişlerdir. Ayrıca şehir içinde devriye gezdirmişlerdir⁴⁵.

Burdur’un İtalyanlar tarafından işgal edilmesi, çevre şehirlerde de üzüntü yaratmış ve bu işgal hadisesi yöre halkı tarafında protesto edilmiştir. Daha Burdur işgal edilmeden bir gün önce, Uluborlu Ahalisi Namuna Belediye Reisi Abdurrahman, Anasır-ı Gayr-i Müslim Namuna Livan ve Ulemadan Nuri tarafından Uluborlu’dan 27 Haziran 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne bir protesto telgrafı çekilmiştir. Bu protesto telgrafında şöyle denilmektedir. “Antalya’ya temin-i asayiş vesilesi ile birkaç ay evvel duhul eden iki-üç yüz neferlik İtalya kuvve-yi askeriyesi şimdi de pek müphem esas üzerine Burdur’a doğru tahrik olduğunu haber alıyoruz. Bu kuvve-yi askeriyenin Konya Vilâyeti mntıkasına bu suretle sokulması bizi pek iz’âc ediyor. Teessürümüzün pek ciddi ve önemli olduğunun İtalya hükümeti tarafından anlaşılmasını rica ederiz. İtalya

³⁹ Aynı Belge. Lef. 2.

⁴⁰ Aynı Belge. Lef. 5.

⁴¹ Aynı Belge. Lef. 1, 2.

⁴² Aynı Belge. Lef. 2.

⁴³ N. Köstüklü, a.g.e., s. 17.

⁴⁴ M. Şefik Aker., a.g.e., II/159.

⁴⁵ A.g.e., II/159.

hükümeti tarafından ber-tarz-ı hareketi tevil için asayişsizlik ileriye sürülüyor ise de, Konya Vilâyeti'nin menâtik-ı idaresinde el yevm dünyanın hiçbir noktasında tasavvur edilemeyecek calis bir emn-ü desayis ve beyn-el-anasır hüsn-i imtizâc mevcuttur. Bunu kimse inkar edemez. Binaenaleyh İtalyan askerinin şerait-i mütareke ahkamına tamamen mugayir olan bu ileri hareketi şiddetle protesto eyleriz. Konya'daki hukuk-i âidemizin müdâfaası için şimdilik Wilson desâtir-i aliyesinin Anadolu sakine-i asliyesi hakkındaki mevadd-ı mündeliyesine nazar ile iktifa eyleriz"⁴⁶

Bu telgraftan sonra yine Isparta'nın Uluborlu Kazası halkından 29 Haziran 1919 tarihinde Uluborlu Belediye Reisi, Uluborlu Belediyesi İkinci Reisi, Uluborlu Kazası Mukavemet-i Milliye Reisi, Uluborlu Hürriyet ve İtilaf Şubesi Reisi başta olmak üzere , 800 kişi tarafından imzalanarak ve mühürlenerek bir protesto dilekçesi hazırlanmıştır. Bu dilekçeyi imzalayanlar arasında Türk insanı yanında, çok sayıda Gayrimüslim insan da bulunuyordu. Hazırlanan bu dilekçede üç kısım vardır. Bunlardan birinci bölüm Burdur'da İngiltere İrtibat Zabıtlığı'ne, İstanbul'da İngiltere, Fransa ve Amerika Mümessilleri'ne, Konya Vilâyeti'ne ve Dahiliye Nezâreti Matbuat Müdüriyeti'ne hitaben yazılmıştır. Bu bölümde, "Antalya'ya temin-i asayiş vesilesiyle bir-kaç ay evvel duhul eden iki – üç yüz neferlik İtalyan kuvve-yi askeriye, şimdide pek müphem esbab üzerine Burdur'a doğru tahrik olunduğunu haber alıyoruz. Bu kuvve-yi askeriye'nin Konya Vilâyeti muntikasına bu suretle sokulması bizi pek iz'âc ediyor. Teessürümüzün pek ciddi ve önemli olduğunun İtalya hükümeti tarafından anlaşılmasını rica ederiz. İtalya hükümeti tarafından bu tarz-ı hareketi tevil için asayişsizlik ileriye sürülüyor ise Konya Vilâyeti'nin menâtik-ı idaresinde el yevm dünyanın hiçbir noktasında tasavvur edilemeyecek cel'i bir emn-ü asayiş ve beyn-el-anasır hüsn-i İmtizâc mevcuttur. Bunu kimse inkar edemez. Binaenaleyh İtalyan hükümetinin şerâit-i mütareke ahkamına tamamen mugayir olan bu ileri hareketini şiddetle protesto eyler ve Konya'daki hukuk-i örfiyemizin müdâfaası için şimdilik Wilson desâtir-i aliyesinin Anadolu sakine-i asliyesi hakkındaki mevadd-ı mündeliyesine nazar ile iktifa eyleriz"⁴⁷

Dilekçedeki ikinci bölüm de Dersaadet'te İngiliz, Fransa ve Amerika Siyasi Mümessilleri'ne, Sadr-ı Azam vasıtası ile Paris Sulh Konferansı'na, Konya Vilâyeti'ne ve Matbuat Müdüriyeti'ne hitaben yazılmıştır. Bu bölümde de, "27 Haziran 1919 tarihli protestoyu tekid ederiz. Şöyle ki; Konya Vilâyeti'nde bilhassa Hamid-Eli yani Burdur ve Isparta Livaları'nda dünyanın hiçbir noktasında ol-

⁴⁶ BOA. DH. KMS. nr.52-2/69. Lef.1-2.

⁴⁷ BOA. DH. KMS. nr.52-2/69. Lef.1-9

mayan âsâr-ı asayiş ve beyn-el-anasır hüsn-i imtizâc mevcut iken, İtalya kuvvetinin Burdur'a ilerlediğini kemal-i teessürle arz etmiş ve mütareke ahkâmına muhalif bu yürüyüşün maksadını anlayamadığımızı bildirmiş iken, halen İtalyanların mütareke şerait-i tatbikiyyesini namuskarane bir surette kabul eden Burdur'umuza müsellaah kuvvetleri ile girmek istediklerini görüyoruz. Düvel-i Muazzama'nın namusunu temsil eden bu mütareke şeraitinin bu suretle hakk-ı şükâtâne bir tarzda ayaklar altına alınmasına teessüf eyler ve memleketimizin Saltanat-ı Osmaniye ile irtibatını kat etmek temâyülâtını gösteren her hangi bir istilaya karşı bütün mevcudiyetimizle itiraz ederiz." denilmektedir⁴⁸.

Bu protesto dilekçesinin imzalardan sonraki kısmına Konya Vilâyeti'nin Isparta (Hamit-Eli) Sancağı'na Mülhak Uluborlu Kazası Ahalisi Namına Uluborlu Belediye Reisi ve Belediye Katip ve Azaları tarafından da bir ilave yapılmıştır. Burada da, "İtalyan kuvvetlerinin bila-sebep ve kamilen Türk ile meskun Antalya ve Burdur'u işgal etmesi ve bu işgalin ittisâ ihtimalleri, ahaliyi fevk-el had müteessir ve mütazi etmekte bulunduğundan mütareke-name ahkâmına külliyyen mugayir bu ileri hareketle İtalyan temâyülâtının aldığı şu gayr-i meşru şekli tekraren protesto ettiğimizi ve makam-ı mukaddes-i saltanata olan irtibat-ı ezelimizin hiçbir ecnebi istilası karşısında zail olamayacağına natik Sekiz yüz mühür ve imza ile bir kat daha teyid ve temhid eyleriz. Bu defterler müteakip edecektir. Ancak Konya Vilâyeti'nde hiçbir hukuk-u irtibatı ve örfiyesi olmayan İtalyanların buralara hukuk-ı şükâtâne bir surette sokuldukları dakika ve saniyandan itibaren gerek kuvve-yi cebriye gerek sair vesâit-i iknaiye istimaliyle emellerini istihsal edebilecekleri taahhüdâtın gözümüzde hiç bir kıymet ve mahiyeti olmayacağını şimdiden Sulh Konferansına namus ve mukaddesatımız üzerine yemin ile arz ve ityan eyleriz⁴⁹.

Bu protesto dilekçesi, Uluborlu Kaymakamlığı tarafından Konya Vilâyeti'ne gönderilmiştir. Konya Vilâyeti de 17 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne "Vilâyetin her cihetinde asayiş ve anasır arasında uyum devam etmekte iken, Antalya'daki İtalyan askeri kuvvetlerinin mütareke-name ahkâmına ve maddelerine muhalif bir tarzda Burdur'a gelmesinden dolayı, hasıl olan teessürlerini ve makam-ı mukaddes-i saltanatna olan ezeli irtibatlarını belgelemek maksadı ile Uluborlu ahalisi tarafından Dersaadet'te İngiliz, Fransız ve Amerika Siyasi Mümessilleri'ne ve bazı makama hitaben keşide olunan protesto-namelerin ahali tarafından ita ve kaymakamlığından gönderilmiş olan sekiz

⁴⁸ Aynı Belge. Lef.1-9

⁴⁹ Aynı Belge. Lef.1-9

yüz imza ve mühürlü protestonun takdim olunduğunu” bildirmiştir⁵⁰. Dahiliye Nezâreti de kendisine intikal eden sekiz yüz imza ve mühürlü bu protestoyu, gereğinin yapılması için 27 Temmuz 1919 tarihinde Hariciye Nezâreti’ne göndermiştir⁵¹.

3.1.1. İTALYANLARIN BURDUR'DAKİ FAALİYETLERİ

İtalyanlar Burdur’u işgal ettikten sonra da, Antalya’dan Burdur’a devamlı asker ve askeri malzeme göndermeye devam etmişlerdir. Ayrıca Burdur havalsindeki keşif çalışmalarını da sürdürmüşlerdir. Nitekim, Kurna⁵² Heyet-i İhtiyariyesi’nin Burdur Askerlik Şube Başkanlığı’na muhtemelen 30 Haziran veya 1 Temmuz 1919 tarihinde çektiği telgraftan anlaşıldığına göre, dört yüz piyade, bir batarya, yüz sandık cephane, on sandık bomba ve otuz nakliye arabasından mürekkep bir İtalyan kuvveti Kurna’ya gelmiştir.⁵³

5 Temmuz 1919 tarihinde de otuz adet İtalyan askeri Burdur’a varmıştır. 6 Temmuz 1919 günü öğleden sonra saat 09.00 sıralarında da, İtalyan Bandıralı Korsarın ismindeki torpido Antalya Limanı’na gelmiş ve akşam da erzak dolu altı araba, üç yük otomobili, dört subay ile birlikte hususi bir otomobil Burdur cihetine hareket etmiştir⁵⁴.

Yine 6 Temmuz 1919 tarihinde İtalya Askeri Kumandanı ile sabık konsolos Marki Ferrante de Burdur ve Eğridir’e gitmişlerdir. Antalya Mutasarrıfı Cemal Bey, 8 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne, bu şahısların Antalya’ya döndüklerini bildirmiştir⁵⁵.

Konya Valisi tarafından 8 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne çekilen şifre telgrafta da Burdur ve çevresindeki İtalyan kuvvetleri hakkında şu bilgiler verilmektedir.

1- İtalyanlar’ın Burdur Kasabası’nın güneyinde ve Divan Baba Mahallesi Mevkii’ndeki karargahlarında bir yüzbaşı kumandasında tahminen yüz nefer, on beş yük hayvanı, otuz cephane sandığı, iki makineli tüfek, on bisiklet ve elli kadar çadırları vardır.

2-Kasabaya yarım saat mesafede Kurna Altı denilen mevkide ve Antalya şose yolu üzerinde dört yüz nefer, altı yük hayvanı, elli cephane sandığı, sekiz

⁵⁰ Aynı Belge. Lef.10

⁵¹ Aynı Belge. Lef.11

⁵² Burdur’a bağlı bir köy olup, şimdiki adı Yakaköy’dür. N. Köstüklü, a.g.e. , s.17. Dip not. 54.

⁵³ N. Köstüklü, a.g.e. , s.17.

⁵⁴ BOA. DH. KMS. nr.52-5/45. Lef. 13.

⁵⁵ BOA. DH. KMS. nr.52-3/17.

makinelî tüfek, on beş bisiklet, bir seyyar otomobil, altmış çadırları olduğu gibi, adı geçen Kurna Köyü'nde, telsiz telgraf inşasına ve istasyon tesisine başlanmıştır. Burada memurlar için bir de çadır bulunmaktadır.

3-Makinelî tüfeklerin üzerleri örtülü olduğu halde, çadırlar arasına vaaz olunmuştur.

4-Havan topunun ve makinelî tüfeğin tabya edildikleri görülmemiştir.

5-Çeltik Köyü'ndeki camiye üç yüz kadar asker ikamet etmişlerdir.

6-Bucak Nahiyesi'nde, Antalya'nın Badem Ağacı'nda, Kırkgöz Köprüsü ile Köprü Başı Mevki'inde birer bölük asker vardır.

7-Kasabaya yarım saat mesafede Kurna Altı Köyü Mevkisi ile Burdur Kasabası kenarındaki karargahları arasında, bir otomobilleri devamlı hareket halinde bulunarak devriye dolaşmaktadır. Adı geçen Kurna Altı'ndaki çadırlarda bulunan askerler hala istirahat halindedir.

8-Seyyar otomobilin, nöbetçinin vazifesini ifa etmekte olduğu istidlal olunmuştur. Bütün asker ikame olunan noktalar arasında da, geceleri devriye kolları çıkarılmaktadır.

9-Antalya ile Burdur arasında otuz beş kadar yük otomobili ile Antalya'dan asker ve askeri malzeme taşınmaktadır⁵⁶.

16 Ağustos 1919 günü sabah saat 10.00'da da İtalyan'ın Antalya işgal kumandanı olan miralay rütbesindeki zat ile mahiyetindeki muhtelif rütbeli üç zabıt, bir tercüman ve yirmi nefer süvari olduğu halde bir otomobil ile Isparta'ya gelmişlerdir. Süvariler kasabanın haricinde kalmışlardır. Heyet üyeleri hükümet dairesine gelmiş ve burada mutasarrıf ile görüşmüşlerdir. Hükümet Dairesi'nde bunlara ziyaret sebepleri sorulmuş, ayrıca bu liva dahilinde emn-ü asayiş son derece mükemmel iken mütareke ahkâmına ve konferansın son kararına muhalif bir surette böyle askerle beraber gelerek, halkın galeyana getirilmesine neden lüzum görüldüğünün açıklanması istenmiştir. Bunun üzerine Heyet üyeleri, "Buraya gezinti için gelmiş olduklarını, ziyaretin bir emel ve maksada müstenit olmadığını, askerleri götüreceklerini ve bir daha gelecek olurlarsa, bir nefer bile getirmeyeceklerini" ifade etmişlerdir. Bu şahıslar Isparta'da bazı halı tezgahlarını gördükten ve üç saat kadar kaldıktan sonra avdet etmişlerdir. Isparta Mutasarrıfı Talat Bey, bu ziyaret hakkında, "Bir keşif ziyareti olduğunu" düşünmektedir. Bu konuda Isparta Mutasarrıflığı tarafından

⁵⁶ BOA. DH. KMS. nr.52-3/20. Lef. 1-2

Konya Vilâyeti'ne bilgi verilmiştir⁵⁷. Konya Vilâyeti tarafından, İtalyan heyetinin Isparta ziyareti hakkında, 16 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti bilgilendirilmiştir⁵⁸. Dahiliye Nezâreti de, bu bilgiye 24 Ağustos 1919 tarihinde Sadadet'e iletmiştir⁵⁹.

Burdur'un İtalyanlar tarafından işgal edilmesinden sonra, Antalya'da bulunan İtalya telgraf ve telefon memuru, Antalya'dan Burdur Telgrafhanesi'ne gelerek, hükümete ait telgraf hattına tel bağlamış ve telgraf çekerek muhabere etmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilâyeti tarafından Dahiliye Nezâreti'ne malumat verilmiştir. Dahiliye Nezâreti de 30 Ağustos 1919 tarihinde Hariciye Nezâreti'ne bu konu hakkında bilgi vermiştir⁶⁰.

Bu arada İtalyanlar Bucak'ta mevcut olan ikametgahlarından, daha ileride bulunan bir çadır ve üç askerden meydana gelen askeri nokta ile haberleşmenin temin edilmesini sağlamak, ayrıca otomobillerinin seyir ve hareketlerinden malumat almak için 4 kilometrelik bir telefon hattı çekmişlerdir (6 Kasım 1919)⁶¹.

İtalya Vükelâsı tarafından 20 Aralık 1920 tarihinde de, "İtalyan Lisanı'nun tedrisi için, İtalya tebaasından Papaz Fransuva Skandiyano'nun Burdur'da ve Papaz Çerlistanyo Dadesyo'nun da Konya ve Silifke'de açmak istedikleri İtalyan mektepleri için" izin istenmişti. Ancak İcra Vekiller Heyeti tarafından 2 Ocak 1921 tarihinde yapılan toplantıda, "Bu mekteplerin açılmasına müsaade ve müsamaha edilmeyeceğine" karar verilmiştir⁶².

3.1.2.İTALYAN İŞGAL SİYASETİ

İtalyanlar'ın Güney Batı Anadolu'daki işgalleri esnasında yaptıkları önemli uygulamalar arasında, İslamlarla, Rumları birbirine düşürmeye çalışmaları bulunmaktadır. Bu konuda Antalya'da bulunan 17. Fırka Kumandan Vekili Miralay Süleyman Fethi Bey tarafından, 9 Nisan 1919 tarihinde, "İtalyanlar'ın Rumları İslamlar ve İslamları Rumlar aleyhine tahrik ettikleri" Harbiye Nezâreti'ne bildirilmiş idi. Dahiliye Nezâreti de 20 Nisan 1919 tarihinde Antalya Mutasarrıflığı'ndan, "İtalyanların Rumları İslamlar, İslamları Rumlar aleyhine tahrik ettikleri doğru ise, bu hareketin orada vukuat çıkarıp, siyasi mesele ihdas

⁵⁷ BOA. DH. KMS. 52-4/16. Lef.1.

⁵⁸ Aynı Belge. Lef.2.

⁵⁹ Aynı Belge. Lef.3.

⁶⁰ BOA. DH. KMS. nr.53-4/16.

⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi Belgeleri (BOA. DH. EUM. AYŞ.), nr.25/59.

⁶² BCA. BKK. F.K.30.18.1.2. Y.N.1.4.5.

etmek maksadına matuf olacağını söyleyerek, böyle bir olaya meydan verilmesini" talep etmiştir. Ayrıca "İtalyan gemilerinin Antalya'ya gelmesinde, ahalinin kağıt imzalamamalarını da" istemiştir⁶³. Yine İtalyanlar İslamlarla Rumlar arasına nefret sokmak sureti ile meydana gelecek karışıklıktan istifade ederek, memleketi işgal etme düşüncesini Muğla'nın Fethiye Kazası'nda da uygulamak istemişlerdir. Ancak bu konuda başarı sağlayamamışlardır⁶⁴.

Bunun yanında İtalyanlar Antalya'yı işgal ettikten sonra, burada telsiz-telgraf hane, okul, hastane ve İtalyan malı satmak için dört mağaza açmışlardı. İtalyanların açtığı bu okula İslam ve Rum fakir çocukları devama başlamışlardı. Buraya devam eden çocuklara ufak-tefek kırtasiye malzemesi ve sabahları ara sıra çikolata verilmekte idi. İtalyanların açmış olduğu okulda eğitim, hastanede de muayene parasızdı. Ayrıca İtalyan Hastanesi'ne İslamlar ve fakir memurlar müracaat ediyorlardı. Bunun yanında İtalyanların açmış oldukları mağazalarda, rayiç üzerinden mal satılıyordu⁶⁵.

İtalyanlar Burdur'u işgal ettikten sonra Burdur'da da bir dispanser açmışlar ve parasız olarak halkı tedavi etmeye başlamışlardır. Bunun yanında İtalyan bayrağını hatırlatır kuşak kurdeleler satmışlardır. Ayrıca çocuklara İtalyan kartları ve İtalyan çikolataları hediye etmişlerdir⁶⁶.

Bu arada Antalya Asker Alma Şubesi'nin vermiş olduğu bilgiye dayanarak, Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı tarafından 15 Ağustos 1919 tarihinde 2. Ordu Müfettişliği'ne, " İtalyanların Antalya ile Burdur arasında otomobil kolu işletmek tasavvurları olduğu ve fakirlere dağıtılmak üzere Burdur'a şeker vesaire gönderecekleri Antalya mümessiline atfen şayi olduğu" bildirilmiştir. Ayrıca Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı tarafından, "İtalyanların zayıf noktaları ve perişan sosyal yapımızı bildikleri ve ilk müesseselerin bu noksanların ikmaline matuf olduğu tespiti yapılmış ve Kolordulardaki otomobillerin bölük halinde tayin edilmiş bir tarife ve tertibat dahilinde İtalyanlardan önce davranarak Antalya- Burdur ulaşımının bununla temin edilmesi veya bu konuda hususi şirketlerin teşvik edilmesi" 2. Ordu Müfettişliği'nden talep edilmiştir⁶⁷.

Bunun yanında İtalyanların Antalya'da vücuda getirdikleri müesseseler ile ahaliyi kendilerine bağlamak için takip etmekte oldukları metotlar hakkında Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan mütalaa-

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemî, (BOA. DH. ŞFR.), nr.98/245.

⁶⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.6/52. Lef.1.

⁶⁵ BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.1-2.

⁶⁶ M. Şefik Aker, a.g.e, II/160.

⁶⁷ BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.1-2.

name sureti, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa tarafından 17 Ağustos 1919 tarihinde, Dahiliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Ayrıca Dahiliye Nezâreti'nden, "Milletin fertlerini İtalyanlara ihtiyaçtan ve bu ihtiyacın tatmininden doğan bağılıktan kurtaracak ıslahat ve tesisatın meydana getirilmesi konusunda gerekli işlemin acele olarak yapılması" talep edilmiştir⁶⁸.

İtalyanların Antalya ve Burdur'da tatbik ettikleri işgal siyaseti hakkında Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı'nın görüşüne dayanarak, 23. Fırka Kumandanlığı tarafından hazırlanan ve 20. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen raporda da şu noktalara dikkat çekilmektedir: "1-İtalyanlar Fransızların Tunus ve Cezayir'de tatbik ettikleri hulûl-i müslihâne politikasını takip etmektedir. Bunun için sahib-i nüfûz memurlarla rüseâ-i ahalinin muhabbet-i kalbiyesini celp ve imtiyâzât-ı iktisâdiye elde etmek ve bade işgal etmek suretiyle hedefe vusûle çalışmaktadır. 2-İhtiyaç ve arzu-yu âmmeyi okşayarak halkın teveccühünü celp etmek ve millet ile askeri yekdiğerinden tefrik etmek. İtalyanlar daha Antalya'da iken Burdur'da propagandaları mahsus idi. Halen propaganda daha fazladır. Bazı zevâta otomobil ve 160 bin lira vaadi mervidir. Ahalinin hissiyâtını işgal için her gün türlü türlü şayialar çıkarılıyor. Bunun membaı gizli tutuluyorsa da hafi değildir. Sulh konferansında güya İtalyanlara Burdur ve havalisinde otuz sene için vekâlet verilmiş. Ahiren Trablusgarb'a bahş olunan mümâsil imtiyâzât Burdur'unda emn-ü saâdetine kâfil olacakmış. Küçük memurlarla polis ve jandarmanın seyyiâtını bi-l-intizâm i'zâm ile hikâye olunmakta ve nüfûz-u ser hükümet ve mahkemelerin ef'âl-ı müâheze edilmektedir. Zirâat ve debâgat için makine celbini vaat ve asayişsizlikten bizar köylülere tayyare ile eşkıya takip ve tenkil edilerek memleketin cennete çevrileceği beyân ediliyor. Mükellefiyet-i askeriye hitâm bulunduğundan askerlerin halen silah altında durduğunu hayretle ve efrad-ı ebeveynine telkin edebiliyor. Ahali zabıtân-ı asker aleyhine teşvik olunuyor"⁶⁹. 23 Fırka Kumandanlığı'nın hazırlamış olduğu bu rapor, 20. Kolordu Kumandanlığı tarafından Erkan-ı Harbiye-yi Osmaniye Dairesi'ne gönderilmiştir. Erkan-ı Harbiye-yi Osmaniye Dairesi de kendisine intikal eden bu raporu, 18 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne iletilmiştir⁷⁰.

Bunun yanında, Antalya, Burdur ve Isparta Livaları'nda mevcut olan, İtalyan işgal kumandanlarının takip ettikleri siyasete dair, 57. Fırka Kumandanlığı tarafından da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'ne iki rapor gönderilmiş ve

⁶⁸ BOA. DH. KMS. nr.52-4/14. Lef.4.

⁶⁹ Aynı Belge. Lef.3.

⁷⁰ Aynı Belge. Lef.4.

bu raporlar Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nce Dahiliye Nezâreti'ne takdim edilmiştir (18 Eylül 1919)⁷¹.

3.1.3.MERKEZİ VE MAHALLİ YÖNETİMİN İŞGAL KARŞINDAKİ TAVRI

Osmanlı merkezi yönetimi, İtilaf Devletleri ve Yunanlılar tarafından Anadolu topraklarının işgal edilmesini olağan karşılamış ve işgali önleyici ciddi tedbirleri almamıştır. Ayrıca Anadolu'nun işgalden kurtulmasını sulh konferansına bırakmıştır. Aynı durum Burdur'un İtalyanlar tarafından işgal edilmesinde de görülmüştür. Dahiliye Nezâreti tarafından Hariciye Nezâreti'ne, "İtalyanların Burdur'u işgal edecekleri hakkında mahalli yönetimden alınan bilgiye dayanılarak" malumat verilmiştir. Bunun üzerine Hariciye Nezâreti tarafından İtalya Siyasi Mümessili nezdinde teşebbüse geçilmiştir. İtalya Siyasi Mümessili'nin vermiş olduğu cevaba dayanarak, Hariciye Nezâreti tarafından 6 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne "Burdur ve havalisine İtalyan askeri sevk edilmesinin asayişin muhafazası maksadı için olduğu, bu hususta ara sıra İslam ahali tarafından müracaatlar vaki olduğu ve İtalya'nın bu havalide siyasi bir maksadının olmadığı, ittihaz edilen askeri tedbirlerin sırf iktisadi mahiyete haiz ve geçici bir süre için olduğu" bilgisi verilmiştir⁷². Dahiliye Nezâreti de, Hariciye Nezâreti tarafından verilen bu bilgi hakkında, 8 Temmuz 1919 tarihinde Konya Vilâyeti'ne ve Antalya Mutasarrıflığı'na malumat vermiştir⁷³.

Meclis-i Vükelâ tarafından da 12 Temmuz 1919 tarihinde, "İtalyanların Konya Vilâyeti ve civarında bulunmalarının İslam ahaliye tecavüz şeklini almadığı ve kesin bir mahiyette olmadığı bilindiğinden, ayrıca bu meselenin halledilmesinin kuvvetle değil, sulh konferansına hükümetçe yapılacak siyasi teşebbüslerle kabil olacağından ve buna da tevessül edilmekte bulunduğundan dolayı, müdafaa teşebbüsüne girişilerek mesele çıkarılmaması hususunun mahalline acil olarak tebliğ edilmesine ve bu konunun Dahiliye Nezâreti'ne yazılmasına" karar verilmiştir⁷⁴. Sadaret de, aynı gün Meclis-i Vükelâ'nın almış olduğu bu kararı, Dahiliye Nezâreti'ne bildirmiş ve gerekli işlemin yerine getirilmesini istemiştir⁷⁵. Dahiliye Nezâreti de 15 Temmuz 1919 tarihinde Konya Vilâyeti'ne, Meclis-i Vükelâ'nın almış olduğu bu kararı tebliğ etmiştir⁷⁶.

⁷¹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.22/17.

⁷² BOA. DH. KMS. nr.52-3/18. Lef.1

⁷³ Aynı Belge. Lef.2.

⁷⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Meclis-i Vükelâ Mazbataları, (BOA. MV.), nr.216/72.

⁷⁵ BOA. DH. KMS. nr.52-3/47. Lef.1.

⁷⁶ Aynı Belge. Lef.2.

İtalyan işgaline karşı, Burdur mülki yönetimi tarafından da karşı konulmamış ve büyük bir teslimiyet duygusu içinde İtalyan işgali kabul edilmiştir. Daha Burdur İtalyanlar tarafından işgal edilmeden önce, Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey, 8 Nisan 1919 tarihinde Burdur'a gelecek olan Antalya İşgal Komutanı Aleksandro ile Siyasi Memur Marki Ferrante'yi karşılamak üzere, ahali ile mektep çocuklarını hazırlamayı düşünmüştü. Ancak bu düşüncesinden 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey tarafından vazgeçirilmişti⁷⁷. Ayrıca Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey'in, bir kısım eşrafın telkini ile İtalyan tebaasına taraftar olduğu ve çalışmalarını bu doğrultuda yerine getirdiği de bilinmekte idi. Bu esnada 2. Ordu Müfettişliği tarafından, "Burdur'da sükun ve milli vakar dairesinde miting yapılarak, İtalyan ileri hareketinin protesto edilmesi" Burdur Asker Alma Dairesi Başkanlığı'na emredilmişti. Bu emrin yerine getirilmesi için Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey tarafından, Burdur Mutasarrıfı'na müracaat edilmişti. Ancak Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey tarafından, bu talebe karşı, "Hükümetin miting yapılmasına muvafakat etmeyeceği" gerekçesi ile olumsuz cevap verilmiştir. Burdur Mutasarrıfı'nın bu tavrı karşısında, Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, miting emrinin yerine getirilmesi için, mahalli eşraf ile görüşmüştür. Bu arada Burdur Asker Alma Dairesi ve buraya bağlı olan şubeler, mükellef hizmet erbabı olan asker firarilerini takip ediyor ve bu askerlerin gönderilecekleri mahalle sevkini yapıyorlardı. Burdur Mutasarrıfı tarafından, bu çalışmalara da mani olunuyordu. Ayrıca Burdur Mutasarrıfı, 1919 yılının Haziran ayı zarfında Saray Köyü'nde bulunan Aydın Hattı Muhafaza Taburu'na sevk edilen 577 ikmal neferini, İtalyan Binbaşısı'nın emri ile Kûva-yi Milliye'ye iltihak eden gönüllüler telakki ederek dağıtırmış ve böylece kıtaların mevcutlarının noksan kalmasına sebep olmuştur. Hatta ilk İzmir işgali sırasında Aydın Cephesi'ndeki Fırka ihtiyacı için Burdur'dan Denizli'ye bir miktar silah sevk etmek icap etmişti. Sürgü kolları İngiliz Mümessili nezdinde bulunduğundan Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, İngiliz Mümessili'ne müracaat etmiş ve yardımını talep etmiştir. İngiliz Mümessili de hanesinde bulunan sürgü kollarını gizlice ve gece vakti iade etmiştir. Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, Dinar'a gizlice bu silahları arabalarla sevk etmiştir. Ancak Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey, Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey'in yapmış olduğu bu faaliyete karşı çıkmış ve bu faaliyetin mütarekeye aykırı olduğunu İsmail Hakkı Bey'e söylemiştir. Burdur Mutasarrıfı bu durumu İtalyan Mümessiline de bildirmiştir. Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey, İtalyanların Burdur'a ileri hareketi sırasında Bur-

⁷⁷ M. Ş. Aker, *age.*, s.35-36.

dur ile ona mülhak Tefenni Kazası'ndaki hapishaneleri de boşaltarak eşkıyalığın artmasına sebep olmuştur⁷⁸.

Ayrıca Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey tarafından, Burdur'da yapmış olduğu çalışmalardan dolayı, Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, Konya Vilâyeti'ne şikayet edilmiştir. Bu şikayet üzerine 2. Ordu Müfettiş Vekili Mirliya Selahattin tarafından, Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Bey ile Burdur Mutasarrıfı Vasfi Bey'in, Burdur'da yapmış oldukları faaliyetler hakkında, 15 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti'ne bir rapor gönderilmiştir⁷⁹. 2. Ordu Müfettişliği'nin vermiş olduğu bu rapor, Harbiye Nezâreti tarafından 21 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilerek, gerekli işlemin yapılması talep edilmiştir⁸⁰. Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti tarafından Burdur Mutasarrıfı'nın Burdur'dan kaldırılmasına karar verilmiş ve bu karar 25 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti'ne bildirilmiştir. Ancak Dahiliye Nezâreti, Harbiye Nezâreti'nden Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı'nun da sürat ile değiştirilmesini talep etmiştir⁸¹.

Bu arada, 23. Fırka Kumandanlığı tarafından Burdur Mutasarrıflığı'na, "Ahali tarafından ecnebi işgalinin kabul edilmeyeceğinin gösterilmesi hakkında" bir tebligat yapılmıştı. Ancak bu tebligat, hükümet, belediye ve heyet-i ihtiyari gibi mahalli yönetimin bütün unsurları tarafından cihet-i askeriyenin müdafaa arzusu şeklinde tefsir edilerek, kasaba içinde muharebe ve katliam yapılacağı şeklinde değiştirilmiştir. Böylece ahali dehşete düşürülmüş ve hissiyatı imha edilmiştir. Ayrıca son cülus günü, hükümette hazır olması gelenek haline gelmiş olan halkın onda biri dahi bulundurulmamış ve her zamanki bayraklar bile ihmal edilmiştir. Son cülus gibi lakırdılar halkın ağzına kadar düşürülmüştür⁸².

Burdur'da ortaya çıkan mülki yönetim zaafının ortadan kalkması için, 23. Fırka Kumandanlığı tarafından bazı tedbirler alınması da gündeme getirilmiştir. Bu tedbirler arasında; "İtalyanların istinât ettiği eski zihniyetle ve eşrâf-ı beldeye istinâden idâre-i imrâr eden ve ahali-yi sâdıka'yı dil-gîr eden hükümet ve belediye memurlarının nüfûzdan tecridi ve vaziyet-i hazıraya göre İstiklâl-i Osmaniye'nin muhâfazasına sâî kuvvetli ve nüfûzlu hükümete ihtiyâç-ı şedîd

⁷⁸ BOA. DH. KMS. nr.52-4/23. Lef.1-2

⁷⁹ BOA. DH. KMS. nr.52-4/23. Lef.1-2

⁸⁰ Aynı Belge. Lef.3.

⁸¹ Aynı Belge. Lef.4.

⁸² BOA. DH. KMS. nr.52-4/14. Lef.3.

vardır. Bu vaziyetin ıslahı için bilhassa kısmen düşman işgali altında bulunan mahallerde;

a-İdâreten mülkiye ile askeriye'nin aynı maksat ve hedef uğrunda tevhid-i mesâisini temin için umûr-i idârenin tevhidî. b-Sırbistan'ın Bosna Hersek'de tatbik ettiği tarzda cemâât-i İslamiye teşkilatı yapılması. c- Rûesâ-yi hükümetin belediye reis ve azasının asrî zihniyetle çalışır ricâl-i mümtâze ve muktedireden ve Osmanlılığa sadık uzvlardan intihâbı teemmül edilmekte olduğu gibi", hususlar bulunmaktadır. Bu konuda aynı görüşte olan 20. Kolordu Kumandanı Miriliva Ali Fuat tarafından, 23. Fırka Kumandanlığı'nın hazırlamış olduğu bu rapor, Harbiye Nezâreti'ne ve 2.Ordu Müfettişliği'ne tebliğ edilmiştir.⁸³ Erkan-ı Harbiye-yi Osmaniye Dairesi de kendisine intikal eden bu raporu, 18 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne göndermiştir⁸⁴.

3.2.BURDUR'DA MİLLÎ FALİYETLER

Burdur halkı, Anadolu'nun İtilaf Devletleri ve Yunanlılar tarafından işgale uğraması karşısında milli tepkisini çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Burdur İltihak (İlhakı Redd) Heyet-i Millîsi, Burdur Livası Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi, Kırk bin Nüfuslu Tefenni Kazası Ahalisi Namına Belediye Reisi Ali Rıza ve Burdur Livası Namına Üç Deynek (Üç Dibek) Mahallesi İmamı Gani tarafından, Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri, değişik tarihlerde Sadaret'e çekilen telgraflarla protesto edilmiştir⁸⁵. Ayrıca Burdur halkı tarafından, Maraş mezalimini protesto eden bir miting yapılmış, Fransız Elçiliği'ne de bir protesto-name gönderilmiştir⁸⁶. Bunun yanında Maraş Heyet-i Merkeziyesi'ne Burdur'dan 200 lira ve Tefenni'den de 400 lira yardım yapılmıştır⁸⁷.

Bu arada 19-23 Eylül 1919 tarihinde toplanan İkinci Nazilli Kongresi'ne, Burdur'dan Şamdani-zâde Osman ve Tayyar-zâde Osman Beyler delege olarak katılmışlar ve burada yapılan çalışmalara destek olmuşlardır⁸⁸.

Milli Mücadele süresince, Burdur'dan cephelere harp levazımatı, eşya ve para yardımı da yapılmıştır⁸⁹. Bu arada Burdur ve bağlı birimlerinden Denizli

⁸³ BOA. DH. KMS. nr.52-4/14. Lef.3.

⁸⁴ Aynı Belge. Lef.4.

⁸⁵ Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto (İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları 15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul 2007, s.205-207

⁸⁶ Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1999, s.272-273

⁸⁷ *age.*, s.296-298.

⁸⁸ Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Ankara 1998, s.113.

⁸⁹ N. Köstüklü, *age.*, s.134.

Heyet-i Milliyesi'ne bir defasında 2.000 lira para, 500 adet davar ve 100.000 kilo arpa gönderilmiştir⁹⁰.

Denizli'de teşekkül eden Sarayköy Müfrezesi'ne de Burdur ve civarından çok sayıda gönüllü katılmıştır; 12 Haziran 1919 tarihinde Burdur eşrafından Çil-zâde Fahrettin Bey ile Bedir-zâde Necip Efendi Denizli'ye gelerek, Askerlik Şube Başkanı Tevfik Bey ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmede Isparta ve Burdur'dan beheri 500 kadar gönüllü kuvvetin ilhaka hazır olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca bu müfrezeye katılmak için Korkuteli, Hafızpaşa, Bucak kaza ve nahiyelerinden de pek çok gönüllü yola çıkmıştır⁹¹.

Aydın Havalisi Kûva-yi Umumiye Kumandanlığı'nın emri ile de, Aydın Vilâyeti'nden Aydın ve Denizli Livaları dahilinde bulunan kazalara ve o havali mutasarrıf ve kaymakamlıklarına yazılan telgraflar keşide edilememiş ve 9 Kasım 1919 tarihinden 9 Aralık 1919 tarihine kadar gelmiş olan telgraflar Burdur Merkezi'nde mevkuf tutulmuştur. Bu konu Burdur Telgraf Müdürlüğü'nden İzmir Hükümet Telgraf Müdürlüğü'ne gönderilen bir telgraftan anlaşılmıştır. Bu olayın anlaşılması üzerine Aydın Valisi Ahmet İzzet, 9 Aralık 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, "Muhabere imkanının temin edilmesini" talep etmiştir⁹². Dahiliye Nezâreti tarafından 12 Aralık 1919 tarihinde Sadaret'e ve Harbiye Nezâreti'ne bu konu hakkında malumat verilmiştir. Ayrıca, Harbiye Nezâreti'nden gereğinin yapılması istenmiştir⁹³.

Yine Burdur halkı tarafından, İtalyan işgali sırasında, İtalyanların Burdur'da kurmuş oldukları telsiz istasyonu bozulmuştur. Burdurlu gençler de geceleri devriye gezen İtalyan askerlerinin ellerinden silahlarını almaya, kendilerini dövmeye başlamışlardır⁹⁴.

3.2.1.BURDUR'DA MİLLİ TEŞKİLATLANMA

Burdur'da 19 Ağustos 1919 tarihinde Heyet-i Milliye kurulmuştur. Hacı Hüsnü Bey-zâde Mahmut Bey'in başkanlığında Burdur eşrafından teşekkül etmiş olan bu teşkilat, kurulduğu günden itibaren çalışmalara başlamıştır⁹⁵.

⁹⁰ M. Albayrak, *age.*, s.102.

⁹¹ N. Köstüklü, *age.*, s.102 v.d.; Metin Özata, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşı'na Burdur Tarihi*, İzmir 2009, s.103.

⁹² BOA. DH. KMS. nr.53-4/16. Lef.1.

⁹³ Aynı Belge. Lef.2.

⁹⁴ *Burdur*, İstanbul 1955, s.116

⁹⁵ N. Köstüklü, *age.*, s.92.

1920 yılının Yaz aylarında da Burdur'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin varlığını görmekteyiz. Burdur Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reis-i Sanisi ve Belediye Reisi Ahmet Bey'in 7 Temmuz 1920 tarihli yazısına, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından 13 Temmuz 1920 tarihinde, "Müdâfaa-i vatan uğrunda tasarruf edilen fedakarlığa teşekkür ederim. Cephenin bilimum ihtiyaçlarına ve vaziyetin icaplarına ciddiyetle tevessül edilmiştir. Yakın zamanda gerçekleşmesini ümit ettiğimiz hayırlı neticelere intizar edilmesini rica ederim", cevabı verilmiştir⁹⁶.

Batı Anadolu Bölgesi'nde gerçekleştirilen kongrelerden birisi de 2 Ağustos 1920 tarihinde Afyon Karahisar'da toplanmıştır⁹⁷. Bu kongreye Burdur Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti'nden delege olarak Osman Efendi katılmıştır. Afyon Karahisar'da bulunan Burdur Delegatesi Osman Efendi, 13 Ağustos 1920 tarihinde Burdur'a avdet etmiş ve Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin de Dinar'dan Burdur'a geldiğini haber vermiştir. Bu haber üzerine Burdur Müdâfaa-i Milliye Reis-i Evveli Mutasarrıf Behçet ve Reis-i Sani Mıntıka Kumandanı Miralay Vahit tarafından 13 Ağustos 1920 tarihinde, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya, "Burdur'da maaş almadan ve Allah rızası için çalışan bir Heyet-i Milliye Merkeziyesi'nin mevcut olduğu, Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin de gelmesinin livada iki merkez heyetinin toplanmasına ve bu münasebetle Burdur'a bir çok kimsenin gelip-gitmesine sebep olacağı, bu durumun da ahval-i mevki itibariyle siyaseten sakınca doğuracağı, Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin de Uşak Heyet-i Merkeziyesi gibi, Kolordu Karargahı bulunan Afyon Karahisar'a nakledilmesi ve Burdur'a gelmesinden vazgeçilmesi vatanın selameti için" istirham edilmiştir⁹⁸. Bu talep, Burdur Müdâfaa-i Milliye Reis-i Evveli Mutasarrıf Behçet ve Reis-i Sani Mıntıka Kumandanı Miralay Vahit tarafından, aynı tarihte Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne de iletilmiştir⁹⁹. Bu arada Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin Burdur'a gelmesi hakkında, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından 15 Ağustos 1920 tarihinde, Afyon Karahisar'da bulunan 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey'den, "Bu konudaki görüşünü bildirmesi" istenmiştir¹⁰⁰. Yine 15 Ağustos 1920 tarihinde Müdâfaa-i Milliye Vekâleti tarafından, "Uşak, Nazilli ve Afyon Karahisar Müdâfaa-i Hukuk Heyeti Merkeziyeleri'nin Karahisar'da yapılan toplantısında verilen karara aykırı olarak, Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin Burdur'a gelmesinin sebebinin anlaşıla-

⁹⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;49

⁹⁷ M. Albayrak, *age.*, s.199.

⁹⁸ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;61-3

⁹⁹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;61-1

¹⁰⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;61-2

madığı ve adı geçen heyetlerin müşterek olarak Afyon Karahisar'da faaliyet göstermeleri hakkında verilen karara uygun olarak, gerekli işlemin yapılması" Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'ndan istenmiştir¹⁰¹.

Büyük Millet Meclisi'nin 22 Mart 1921 tarihinde yaptığı talep üzerine, 24 Mart 1921 tarihinde Burdur Mutasarrıfı tarafından, Burdur Müdâfaa-i Hukuk-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'ni teşkil eden zevatın isim ve şöhretlerini bildiren bir yazı, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderilmiştir¹⁰². Buna göre Burdur Müdâfaa-i Hukuk-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi şu şahıslardan teşekkül ediyordu. Reis-i Evvel; Mutasarrıf-ı Liva Safa Bey, Reis-i Sani; Burdur Asker Alma Dairesi Başkanı Mazhar Bey, İkinci Reis-i Sani; Abdülbaki Bey-zâde Reşid Bey, Azalar; Hüseyin Çil-zâde Fahrettin Ağa, Eşraftan Hacı Hüsnü Bey-zâde Mahmut Bey, Sabık Tahrirat Müdürü Mısırlı-zâde Hacı Rifat Efendi, Hamamcı-zâde Hüsnü Efendi, Tüccardan Tayyar-zâde Osman Efendi, Dava Vekillerinden Hacı Hamza-zâde Fuat Bey, Kazancı-zâde Ziya Efendi, Bedir-zâde Necip Efendi, Hacı Hamit Bey-zâde Hacı Süleyman Bey, Hacı Hamit Bey-zâde Hüseyin Bey, Müderrislerden Hatib-zâde Hacı Mehmet Efendi, Naib-zâde Şevki Efendi ve Nafia Kethüdasından Hacı Veli-zâde Ethem Efendi¹⁰³. 25 Mart 1921 tarihinde de Burdur Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ni teşkil eden azaların isimleri, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya telgrafla bildirilmiştir. Ayrıca bu telgrafta, "Milletimizin kudret ve kuvvetini yükseltmek için irade-i devletleri dairesinde her türlü fedakarlığa ve ifa-yi hizmete daima hazır olduğumuz" ifade edilmiştir¹⁰⁴. Burdur Mutasarrıfı Safa Bey, 12 Nisan 1921 tarihinde, "Kendi başkanlığında teşekkül eden Burdur Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'ni teşkil eden şahısların isimlerini", bir defa daha Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bildirmiştir¹⁰⁵. Bu arada Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından 14 Nisan 1921 tarihinde Burdur Mutasarrıflığı vasıtası ile Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nden, "Liva Müdâfaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi Reisi'nin isim ve şöhretinin bildirilmesi" talep edilmiştir¹⁰⁶. Bu talep üzerine Burdur Mutasarrıflığı tarafından 19 Nisan 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne, "Liva Müda-

¹⁰¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;61.

¹⁰² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;16.

¹⁰³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;16-1; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;46-2.; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-1, D;12-6, F;7-26.

¹⁰⁴ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;46-2.

¹⁰⁵ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;46-1.

¹⁰⁶ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;46.

faa-i Hukuk Heyeti Merkezi Riyaseti'nin Burdur Mutasarrıfı Safa Bey'in uhdesinde olduğu" bildirilmiştir¹⁰⁷.

Burdur'da kurulan milli cemiyetlerden birisi de Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti'dir. Bu cemiyetin kongresi 19 Şubat 1920 tarihinde toplanmıştır. Yapılan bu kongre sonunda Burdur Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti'ne şu hanımlar aza seçilmiştir. 4. Kolordu Ahz-ı Asker Heyeti Reisi Erkan-ı Harp Miralay İsmail Hakkı Bey'in Eşi Madam Marten, İlköğretim Müfettişi Bekir Sıtkı Bey'in Eşi Fitnat Hanım, Bahaettin Bey'in Kızı Zekiye Hanım, Şehit Asım Bey Kız Mektebi Baş Öğretmeni Fatma Hanım, Burdur Mutasarrıfı Ali Ulvi Bey'in Eşi Safiye Hanım, Bahaettin Bey-zâde Cemal Bey'in Eşi Esmâ Hanım, Miralay Bey'in Kızı Zehra Hanım, Demir-zâde Mustafa Efendi'nin Kızı Hayati Hanım, Hükümet Tabibi Hidayet Bey'in Eşi Rana Hanım, Çil-zâde Fahrettin Bey'in Eşi Naile Hanım, Şehit Asım Bey Kız Mektebi Öğretmenlerinden Sururiye Hanım, Çekirge-zâde Hüseyin Efendi'nin Eşi Zehra Hanım, Reşadiye Ana Mektebi Baş Mürebbiyesi Fitnat Hanım, Selimiye Kız Mektebi Öğretmeni Azime Hanım, Hacı Ali Bey-zâde Nazif Bey'in Eşi Totu Hanım ve Çil-zâde İzzet Ağa'nın Eşi Ayşe Hanım. Bunun yanında Burdur Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti'nin Başkanı Fitnat Hanım, Katibi de Fatma Hanım olmuştur¹⁰⁸.

Bu arada Milli Mücadele ve TBMM'nin I. Dönemi'nde (1919-1923) Halil (Hulusi) Efendi, İsmail Suphi Bey (Soysallıoğlu), Mehmet Akif Bey (Ersoy), Mehmet Ali Ulvi Bey, Şevket Bey ve Veli Bey (Saltıkçıl) milletvekili olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Burdur'u temsil etmişler ve burada önemli görevler ifa etmişlerdir¹⁰⁹.

Milli Mücadele Dönemi'nde Akhisar Türk Ocağı Reisi Osman-zâde Hamdi Bey ile Sabık Hariciye Memurlarından Fahrettin Hayri Beyi'nde Burdur'dan milletvekili olmaları gündeme gelmiştir. 15 Mayıs 1920 tarihinde 12. Kolordu vasıtası ile Konya Müdâfaa-i Hukuk Reisi Ali Kemal Bey'den "Vefat eden Burdur milletvekilinden dolayı, münhal kalan azalığa Akhisar Türk Ocağı Reisi olan Osman-zâde Hamdi Bey'in namzetliğinin tayini ve intihabı" istenmiştir¹¹⁰.

Ayrıca Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından, 15 Temmuz 1920 tarihinde Afyon Karahisar'da bulunan 12. Kolordu Kumandanı

¹⁰⁷ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-3, D;14, F;53-1

¹⁰⁸ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Ankara 1991, IV/236, 283-284.

¹⁰⁹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM. I. Dönem 1919-1923)*, Ankara 1995, s.205 vd.

¹¹⁰ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-7, D;18, F;10-4.

Fahrettin Bey'den, "Sabık hariciye memurlarından olan Fahrettin Hayri Bey'in, Burdur Livası'nca münhal bulunan Büyük Millet Meclisi Azalığı'na intihabının temin edilmesi ve mazbatasının posta ile gönderilmesi" talep edilmiştir¹¹¹. Ancak 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey tarafından 23 Temmuz 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na, "Burdur Livası'na münhal olan Milli Meclis azalığına Fahrettin Bey'in intihabının tebliğ kılındığı, gelen cevapta Burdur Livası Mebusları'nın tekmlil ve noksan olduğuna dair resmi ve hususa malmatlarının olmadığı ve evvelce tayin edilen mebuslardan hangisinin yerine tayini icap ediyorsa bildirilmesi" istenmiştir¹¹².

3.3.AZINLIKLARIN TUTUMU

XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Burdur'da azınlıkların mevcut olduğu bilinmektedir¹¹³. Ancak azınlıklar, özellikle Rum ve Ermeniler, işgallerin başlaması ile birlikte Türk devleti ve milleti aleyhine tutum ve davranışta bulunmaya başlamışlardır¹¹⁴. Bunun önüne geçmek için, Batı ve Güney Cephele-ri'ndeki eli silah tutan 18 ile 50 yaşındaki Hıristiyanların Sivas ve Elazığ Vilâyetleri'ne nakil ve tayinine müteallik Vekiller Heyeti tarafından 11 Mayıs 1921 tarihinde bir kararname kabul edilmiştir. Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Vekâleti 31 Mayıs 1921 tarihinde, bu kararname hükümlerinin Muğla, Aydın, Burdur, Antalya ve Silifke Livaları havalisine de teşmil edilmesini İcra Vekilleri Heyeti'nden talep etmiştir. Bu konu İcra Vekilleri Heyeti'nin 28 Haziran 1921 tarihinde yapmış olduğu toplantıda görüşülmüştür. Bu görüşme sonucunda İcra Vekilleri Heyeti tarafından, "Antalya'da İtalyanların varlığı, Söke'de Rumların yoğun olması ve bunların Yunanlılarla karabetinin bulunması sebebi ile meydana gelecek zorluklar göz önüne alınarak, askeri icaplara göre adı geçen livaların lüzum görülecek mahallerinden Hıristiyanların tayini hususunda, Batı Cephesi'ne müsaade ita olunduğunun Müdâfaa-i Milliye ve Dahiliye Vekâletleri'ne bildirilmesine" karar verilmiştir¹¹⁵.

Bir müddet sonra da Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa tarafından 1 Eylül 1921 tarihinde, Afyonkarahisar, Burdur, Isparta ve Denizli Livaları dahilindeki, Rum ve Ermenilerin, trenle ve karadan Konya Vilâyeti dahiline ve Ankara-Konya Vilâyetleri'nin ortak sınırları civarına nakledilmeleri, ilgili mutasarrıflıklara emredilmiştir. Bu emir üzerine Ocak 1921 başlarından itibaren Bur-

¹¹¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-7, D;18, F;43.

¹¹² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A;III-7, D;18, F;48.

¹¹³ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1285, s.94.

¹¹⁴ N. Köstüklü, *age.* s.166.

¹¹⁵ BCA. BKK. F.K. 30.18.1.1. Y.N.3.26.10.

dur'da yaşayan 20-40 yaşındaki Rum ve Ermeniler de, Akşehir'e sevk edilmeye başlanmıştır¹¹⁶.

3.4.İTALYANLAR'IN BURDUR'DAN AYRILMALARI

28 Haziran 1919 tarihinde Burdur'u işgal eden İtalyanlar, yaklaşık iki yıla yakın bir süre burada kalmışlar ve 1921 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Burdur'dan ayrılmışlardır¹¹⁷.

3.5.SAĞLIK

Antalya, Burdur, Isparta ve Karahisar-ı Sahip Livaları'nı ihtiva eden 12. Fırka Asker Alma Dairesi'nde ahval-i sıhhiye öteden beri ihmal edilmişti. Bu bölgede bulaşıcı hastalıklar ve frengi müthiş tahribat yapmıştı. Ayrıca bu bölgede doktorların azlığı ve eşit dağıtılmaması da dikkat çekici idi¹¹⁸. Milli Mücadele Dönemi'nin başında Burdur'da 3, Isparta'da 4, Isparta'ya bağlı Yalvaç Kazası'nda 6, Antalya'da 6 ve Antalya'ya bağlı Elmalı Kazası'nda 1 doktor bulunmakta idi. Antalya'nın Akseki ve Alanya Kazaları'nda ise doktor bulunmamakta idi. Bu dönemde Burdur'da görev yapan doktorlar; Hükümet Tabibi Mehmet Hidayet Efendi¹¹⁹, İkinci Sınıf İhtiyat Tabibi Sekerati Efendi¹²⁰ ve İkinci Sınıf İhtiyat Tabibi Damyanus Efendi¹²¹ idi. Yine bu dönemde Garbi Karaağaç, Tefenni ve Tavas Kazaları'nda Seyyar Tabip Selahattin Efendi görev yapıyordu. Çivril Kazası'nda da Küçük Sıhhiye Memuru Yusuf Efendi isminde bir cerrah bulunuyordu¹²². Burdur Asker Alma Dairesi tarafından, 15 Ağustos 1919 tarihinde 2. Ordu Müfettişliği'nden, "Bu bölgede sıhhiye müesseselerinin arttırılması ve Sıhhiye Genel Müdürlüğü'nden kazalara doktor tayin ettirilmesi" talep edilmiştir¹²³.

Bu arada Burdur'da 1918-1920 yılları arasında, Burdur halkının yapmış olduğu yardımlar ile 25-30 yataklı bir hastane kurulmuştur¹²⁴.

Büyük Taarruz'dan önce de Ordu Sağlık Teşkilatı tarafından, savaşta yaralanan askerlerin tedavisi için 1. Ordu Bölgesi'nde olan Burdur merkez ilçede

¹¹⁶ N. Köstüklü, *age.*, s.180.

¹¹⁷ N. Köstüklü, *age.*, s.21.

¹¹⁸ BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.1.

¹¹⁹ "Babasının ismi Tefrik Beydir ve Memleketi İstanbul'dur". BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.2.

¹²⁰ "Babasının ismi İsparaki ve Memleketi Burdur'dur. Burdur'a 27 Aralık 1918 tarihinde askerden terhis neticesinde gelmiştir". BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.2.

¹²¹ "Babasının ismi Yorgi ve Memleketi Burdur'dur. Burdur'a 25 Ocak 1919 tarihinde askerden terhis neticesinde gelmiştir". BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.2.

¹²² BOA. DH. KMS. nr.52-3/43. Lef.2.

¹²³ Aynı Belge. Lef.1

¹²⁴ *Burdur*, İstanbul 1955, s.53.

1000 yataklı ve Tefenni'de 1000 yataklı iki hastane açılması Kasım 1921 tarihinde kararlaştırılmıştı. Ancak Burdur'da Menzil Hastanesi 400 yatağı ile hazır hale getirilmiş ve cepheden gelen yaralılara hizmet vermiştir. Tefenni'de böyle bir hastane açılıp-açılmadığı bilinmemektedir¹²⁵.

3.6.BURDUR'DA FİZİKİ YAPILAŞMA

XIX. Yüzyılın son yıllarında Burdur Kasabası'nda minareli on dokuz cami, on sekiz mescit, etrafı duvarla çevrili büyük bir namazgah, bir Mevlevihane, üç Rum ve bir Ermeni kilisesi, yirmi üç medrese, üç kütüphane, bir rüştiye mektebi, yirmi İslam, iki Rum ve bir Ermeni sübyan mektebi, beş hamam, altı han, dört manifaturacı, sekiz bakırcı, otuz beş demirci, altı nalbant, yirmi sekiz sermerci, altmış bakkal ve tuzcu, on iki kalaycı, on tütüncü, on leblebici, beş körukçü, yirmi iki berber, yedi helvacı, yedi kahveci, beş tellal, on iki keçeci, on iki kuyumcu, üç saraç, seksen dikici, on beş kunduracı, on dört boyacı, beş tasmacı, otuz beş çulhacı, beş ekmekçi, beş kadayıfçı, yirmi terzi ve on iki mevtaf dükkanı bulunuyordu¹²⁶.

Burdur'da sonraki yıllarda da mevcut resmi ve özele binalara yenileri eklenmiştir. Ayrıca devlete ait hizmet binalarının zaman içinde tahrip olması sonucunda, bu binalar yeniden inşa edilmiş veya tamir yapılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bilhassa 1910'lu yıllarda Burdur'da bulunan devlet ait binaların şıkça tamir edildiğini görmekteyiz. Konya Vilâyeti tarafından 28 Aralık 1914 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, "İçinde bulunan sene hapishaneler tamir masrafından vilâyette beş yüz kuruşluk bir tahsisat kaldığı ve bu sebepten dolayı geçende depremde hasar gören Burdur Hapishanesi'nin cam, çerçeve ve kiremitlerindeki noksanın tamiratının yapılması için keşfi mucibince, sarfına lüzum görülen 1.885 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi" talep edilmiştir¹²⁷. Konya Vilâyeti'nin bu talebi, Dahiliye Nezâreti tarafından uygun görülmüştür. Dahiliye Nezâreti 15 Ocak 1915 tarihinde de, "Talep edilen havalenamenin gönderildiğini" Konya Vilâyeti'ne bildirmiştir¹²⁸.

Bir müddet sonra Burdur Hapishanesi'nin demir kapılarının kilit kısmına mahsus olan demir halkaları kırılmıştı. Bunun için hapishanenin kapıları birer halka ile kapatılıyordu. Burdur Hapishanesi'nin demir kapılarının tamiri edilmesi ve sağlamlaştırılması için de, 1.350 kuruş miktarında bir paraya ihtiyaç

¹²⁵ M. Özata, *age.*, s.171.

¹²⁶ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, Konya 1289, s.100

¹²⁷ BOA. DH. MB. HPS. nr. 8/41. Lef.1.

¹²⁸ Aynı Belge. Lef.2.

vardı. Bu miktar havalenamenin gönderilmesi, Konya Vilâyeti'nin talebi üzerine¹²⁹, 18 Ağustos 1912 tarihinde Dahiliye Nezâreti tarafından, Maliye Nezâreti'nden istenmiştir. Maliye Nezâreti de 11 Mart 1913 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, "1.350 kuruşun içinde bulunulan durumdan dolayı tediyesine imkan olmadığı, yaklaşmakta olan yeni sene bütçesine adı geçen tamirata ait tahsisatın konulması ve buna göre icabının ifa kılınması için keyfiyetin o vakit talep edilmesinin Konya Vilâyeti'ne bildirilmesi" istenmiştir¹³⁰. Dahiliye Nezâreti tarafından Maliye Nezâreti'nin bu isteği 17 Mart 1913 tarihinde Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir. Ayrıca "Yeni yılın girmesinden dolayı, 1.350 kuruşun kullanılmasına izin verilmesi ve havalenamesinin gönderilmesi", bir defa daha Maliye Nezâreti'nden talep edilmiştir¹³¹.

Burdur Hükümeti çevresinde bulunan ve deprem sebebi ile yıkılmak üzere olan Burdur Sancağı Jandarmanın Dairesi yıktırılmıştı. Binanın yıkım masrafı olarak da, 55.347 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi gerekiyordu. Bu bedele ait keşif evrakı, Konya Vilâyeti tarafından 22 Kasım 1916 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilmiştir. Dahiliye Nezâreti de bu keşif evrakını 22 Ocak 1917 tarihinde Jandarmanın Genel Kumandanlığı'na iletmiştir¹³². Ancak talep edilen havalenamenin gönderilmemesi üzerine, Konya Vilâyeti tarafından bir defa daha, Dahiliye Nezâreti'nden istekte bulunulmuştur¹³³. Bunun üzerine Dahiliye Nezâreti 15 Haziran 1917 tarihinde Jandarmanın Genel Kumandanlığı'ndan "Adı geçen havalenamenin gönderilmesini" tekrar istemiştir. Ayrıca Maliye Nezâreti'nden de, "Harap olan Burdur Sancağı Jandarmanın Dairesi'nin tamiri için 55.347 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi lüzumunun Konya Vilâyeti'nin talebi üzerine, Jandarmanın Genel Kumandanlığı'na yazıldığı, bina yıkılmak üzere olmasından dolayı yıktırıldığı ve yıkım masrafı için istenilen havalenamenin henüz gönderilmediği, alacaklıların sızlanmakta oldukları ve bu sebepten dolayı gerekli işlemin yapılması" talep edilmiştir¹³⁴. Bu arada Harbiye Nezâreti tarafından 27 Haziran 1917 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne, "Havalenamenin gönderilmesi için, tamire yönelik bazı hususların açıklanmasının lazım geldiği ve bu durumun Konya Jandarmanın Alay Kumandanlığı'na sorulduğu, cevap alınmadığı için bir kere daha tekiden sorulduğu ve buradan gelecek cevaba göre gereğinin derhal yerine getirileceği" bilgisi verilmiştir¹³⁵. Dahiliye Nezâreti de Har-

¹²⁹ BOA. DH. MB. HPS. nr.3/56 Lef.1-2.

¹³⁰ Aynı Belge. Lef.2.

¹³¹ Aynı Belge. Lef.3.

¹³² BOA. DH. MB. HPS. nr.20/32. Lef.1-2.

¹³³ Aynı Belge. Lef.2.

¹³⁴ Aynı Belge. Lef.2.

¹³⁵ Aynı Belge. Lef.3.

biye Nezâreti'nin bu cevabını, 6 Temmuz 1917 tarihinde Konya Vilâyeti'ne bildirmişti¹³⁶.

Milli Mücadele Dönemi'nde de Burdur'da bulunan Polis Dairesi, Hükümet Dairesi ve Burdur Hapishanesi tamir edilmiştir. Burdur Livası Polis Dairesi, daha önce emval-i metrukeden bir binada bulunmakta idi. Daha sonra bu bina verilen emre dayanarak, tahliye edilmiş ve Belediye Emlaki'nden bir bina Polis Dairesi olarak kiralanmıştı. Burdur Mutasarrıflığı'nun isteği üzerine, Konya Vilâyeti Polis Müdürlüğü tarafından 15 Aralık 1918 tarihinde Dahiliye Nezâreti Emniyet Genel Müdürlüğü'nden, "Bu binanın kirasına mahsuben, tamir masrafı olarak 500 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi" talep edilmiştir¹³⁷. Ancak Dahiliye Nezâreti Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 18 Ocak 1919 tarihinde Konya Vilâyeti'nden, "Talep edilen havalenamenin gönderilebilmesi için, bu binaya verilecek olan aylık kira bedelinin bildirilmesi" istenmiştir¹³⁸. Bunun üzerine Burdur Mutasarrıflığı tarafından 12 Şubat 1919 tarihinde Konya Vilâyeti Polis Müdürlüğü'ne, "Bu binanın aylık 90 kuruş bedel ile 22 Kasım 1918 tarihinden itibaren kiralandığı bildirilmiş ve 1918 yılına ait kira bedeli olarak, 297 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi" talep edilmiştir. Burdur Mutasarrıflığı'nun bu talebi, Konya Vilâyeti Polis Müdürlüğü tarafından 26 Şubat 1919 tarihinde, Dahiliye Nezâreti Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bildirilmiştir¹³⁹. Ancak Maliye Nezâreti tarafından, "1918 yılına ait icar bedelinin havale talep etmeden ödenmesi", Konya Vilâyeti'nden istenmiştir. Ayrıca "1919 yılının ilk 6 aylık kira bedeli olan 540 kuruşluk havalenamenin de gönderildiği" bildirilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak 2 Nisan 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, Konya Vilâyeti'ne gerekli bilgi verilmiştir. Aynı tarihte Konya Vilâyeti de, meydana gelen bu gelişmeler hakkında, Konya Polis Müdürlüğü'nü haberdar etmiştir¹⁴⁰.

Bu arada Burdur Hükümet Dairesi'ndeki helalardan, bodrum katına akıntı oluyordu. Bundan dolayı, vazife ifa edilemeyecek derecede pis koku meydana gelmekte idi. Bunun önüne geçmek için kuyu kazılması gerekmekte idi. Konya Vilâyeti tarafından 24 Şubat 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, "Kuyu kazılması için 6.542 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi" talep edilmiştir. Dahi-

¹³⁶ Aynı Belge. Lef.4.

¹³⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Muhasebe Kalemi, (BOA. DH. EUM. MH.), nr.184/43. Lef.1.

¹³⁸ Aynı Belge. Lef.2.

¹³⁹ BOA. DH. EUM. MH. nr.188/3. Lef.1.

¹⁴⁰ Aynı Belge. Lef.2.

liye Nezâreti de 4 Mart 1919'da Konya Vilâyeti'nin bu talebini, Maliye Nezâreti'ne bildirmiş ve bu konuda icap eden işlemin yapılmasını istemiştir¹⁴¹.

Milli Mücadele Dönemi'nde sık sık tamir edilen binalardan birisi de Burdur Hapishanesi'dir; Burdur Hapishanesi'nin bazı kiremitleri ile soluk önünde bulunan tahtalar ve demir kapılarının iltisak ve istinat ettiği duvarların tamire muhtaç olduğu ortaya çıkmıştı. Ayrıca hamam kabul edilen mahallenin veya diğer münasip bir odasının mutfak haline dönüştürülmesine lüzum görülmekte ve bu tamiratlar için 9.949.5 kuruşa ihtiyaç bulunmakta idi. Bu konuda Burdur Mutasarrıflığı'nın isteği üzerine, Konya Vilâyeti tarafından 30 Eylül 1918 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, " Bu konuda gönderilen keşif raporunun takdim edildiği ve talep edilen havalenamenin bir an evvel gönderilmesi" istenmiştir¹⁴². Ancak Dahiliye Nezâreti tarafından, Burdur Mutasarrıflığı'nın göndermiş olduğu keşif raporunda, 70 kuruş 40 santim paranın noksan olduğu tespit edilmiş ve bu miktar para, 9.949.5 kuruşa ilave edilerek toplam 10.019 kuruş tamir bedeli olarak kabul edilmiştir (15 Ekim 1918)"¹⁴³. Ancak Dahiliye Nezâreti tarafından, bu havale adan bir müddet zaman geçmesine rağmen, Burdur Mutasarrıflığı'na gönderilmemiştir. Bunun için Burdur Mutasarrıflığı'nın talebi üzerine, Konya Vilâyeti tarafından 25 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne, " Burdur Hapishanesi'nin kiremitleriyle bazı tamiratına ait keşif evrakının takdim edildiği, ancak istenilen havalenamenin henüz gelmediği" bildirilmiştir¹⁴⁴.

Yine Burdur Hapishanesi'nde zaruri olarak, icrası lazım gelen bazı tamirat için, mümkün mertebe tasarrufa riayet edilmek sureti ile ve en son yapılan keşif işlemi neticesinde 16.596 kuruş 20 paranın sarfına ihtiyaç görülmekte idi. Burdur Mutasarrıflığı tarafından, bu konuda hazırlanmış olan keşif varakası Konya Vilâyeti'ne gönderilmişti. Konya Vilâyeti tarafından 14 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, "Hapishaneler Mesarif-i Tamiriyesi Maddesi'nden Muvazene'de mevcut havale adan olmadığından leffen takdim kılınan keşif varakası mucibince sarfı zaruri olan 16.596.5 kuruşluk havalenamenin gönderilmesi" istenmiştir¹⁴⁵. Ancak Dahiliye Nezâreti 26 Ağustos 1919 tarihinde, " Burdur Hapishanesi'nin tamir masrafı olarak tespit edilen 16.596 kuruş 50 santime havi keşif varakasında tamiratın nevi ve ölçüsünün izah edilmediğinden, ayrıca yapılan hesapta bir çok yanlış bulunduğundan dolayı, keşfin usulüne

¹⁴¹ BOA. DH. MB. HPS. nr.21/6.

¹⁴² BOA. DH. MB. HPS. M. nr.55/42. Lef.1-3.

¹⁴³ Aynı Belge. Lef.4.

¹⁴⁴ Aynı Belge. Lef.5.

¹⁴⁵ BOA. DH. MB. HPS. nr.16/15. Lef.1.

uygun olarak yeniden tanzim edilmesi için keşif varakasının iade edildiğini” Konya Vilâyeti’ne bildirmiştir¹⁴⁶.

Burdur Mutasarrıflığı tarafından, Burdur Hapishanesi’nin tamiratına ait olan ve Dahiliye Nezâreti tarafından iade edilen keşif evrakının noksanı ikmal edilmiş ve Konya Vilâyeti’ne gönderilmişti. Konya Vilâyeti de 27 Ekim 1919 tarihinde, noksanı tamamlanmış olan bu keşif evrakını Dahiliye Nezâreti’ne göndermiş ve keşif neticesinde ortaya çıkan 18.158 kuruş 70 santime ait havalenamenin gönderilmesini talep etmiştir¹⁴⁷. Dahiliye Nezâreti tarafından da, “Burdur Hapishanesi’nin abdestlik, tavan v.b. inşasının masrafı olan 18.158 kuruş 70 santim yekununa sahip keşif varakası” kabul edilmiştir¹⁴⁸. Ayrıca Dahiliye Nezâreti tarafından 25 Aralık 1919 tarihinde Konya Vilâyeti’ne, “Burdur Hapishanesi’nin abdestlik, tavan, v.b. inşası için gerekli olan 18.158.5 kuruşa havi havalenamenin ve tasdik edilmiş olan keşif evrakı suretinin gönderildiği” bildirilmiştir¹⁴⁹.

Dahiliye Nezâreti tarafından 3 Nisan 1920 tarihinde de Konya Vilâyeti’ne, “Burdur ve Isparta Hapishaneleri’nin tamiratında kullanılmak üzere 6.512 kuruş 20 pare miktarında havalename ve iki adet tasdik edilmiş keşif varakası” gönderilmiştir¹⁵⁰. Ancak bu miktarın 3.500 kuruşu, Burdur Hapishanesi’nin tamiratında kullanılacaktır. Ayrıca Dahiliye Nezâreti tarafından, Konya Vilâyeti’nden, “Tamirat işinin hitamında alelusul ikinci keşiflerinin gönderilmesi” talep edilmiştir¹⁵¹.

3.7.ASAYIŞ OLAYLARI

1910’lu yılların başında Isparta ve Burdur Sancakları’nda meydana gelen asayiş olayları, normal nizam içinde takip edilmekte ve suçlular hakkında gerekli işlem yapılmakta idi¹⁵². Bu arada Isparta Mutasarrıflığı tarafından, “Isparta Kazası’nda İdare-i Örfinin şiddetlendirilmesine lüzum olmadığı gerekçesi ile İdare-i Örfi Beyannamesi’nin 11 Maddesi’nin tatbiki” uygun görülmemiştir. Bu-

¹⁴⁶ Aynı Belge. Lef.2-3.

¹⁴⁷ BOA. DH. MB. HPS. nr.17/4. Lef.1-2

¹⁴⁸ Aynı Belge. Lef.3.

¹⁴⁹ Aynı Belge. Lef.4.

¹⁵⁰ BOA. DH. MB. HPS. nr.165/50. Lef.1-4

¹⁵¹ Aynı Belge. Lef.5.

¹⁵² Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade-Harbiye, (BOA. İ.H.), Tarih: 1333. S.24, Vesika No:58; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemi, (BOA. DH. EUM. EMN.), nr.59/8.; BOA. DH. EUM. EMN. nr.60/13.; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5.Şube, (BOA. DH. EUM. 5. Şb.), nr.16/18; BOA. DH. EUM. 5. Şb. Nr.24/14.

nun üzerine Osmanlı Ordu-yi Hümayunu tarafından, 16 Aralık 1914 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden, " Aydın Vilâyeti'nde ve Teke Müstakil Sancağı'nda olduğu gibi, Isparta Sancağı'nda da askeriye yardımı olunmasının temin edilmesi" talep edilmişti¹⁵³. Dahiliye Nezâreti tarafından bu konu, 20 Aralık 1914 tarihinde Konya Vilâyeti'ne bildirilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir¹⁵⁴. Bu esnada 4. Kolordu Kumandanlığı tarafından, "Isparta ve Burdur'da asayişin olmadığına dair bir hadise meydana gelmemesinden dolayı, bu muntıkada silah toplanmaması hakkında" Mahalli Kumandanlığa talimat verilmiştir. Ayrıca bu konu hakkında Harbiye Nezâreti'nce 3 Ocak 1915 tarihinde Dahiliye Nezâreti bilgi sahibi edilmiştir¹⁵⁵. Harbiye Nezâreti'nin vermiş olduğu bu bilgi, Dahiliye Nezâreti tarafından 5 Ocak 1915 tarihinde, Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir¹⁵⁶.

Ancak Milli Mücadele Dönemi'nin ilk aylarında Burdur Livası'nda halkın huzur ve selametini tehlikeye sokan bir takım cinayetler işleniyordu. Ayrıca bu durum halk tarafından görülüyor ve biliniyordu. Köylerle bağlantısı olan çiftlik sahipleri ile ileri gelen şahıslar şehirden dışarıya çıkamıyordu. Bunun yanında eşkıyalar tarafından, mektuplarla şehirde bulunan çiftlik sahiplerinden ve köy ağalarından para talep ediliyor ve bu şahıslar tehdit ediliyordu. Bu olayların faillerinin usulüne uygun olarak tedip ve tecziye edilmemeleri de, halkın emniyetsiz bir ortamda bulunmasına yol açıyordu. Bu arada 25 Haziran 1919 tarihinde Burdur Hapishanesi'nin toptan boşaltılması halktaki heyecanı arttırmıştı¹⁵⁷.

Ancak Milli Mücadele Dönemi'nde Burdur'da asayiş olaylarının artmasında, Burdur Mutasarrıfı'nın davranışlarının, hapishaneden firar eden mahkumların ve asker firarilerinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Fakat bütün olumsuz şartlara rağmen, güvenlik güçleri tarafından suçlular takip edilmeye ve yakalanmaya çalışılıyordu. Bu dönemde yakalanan suçlulardan bazıları şunlardır; Güvenlik güçleri tarafından, eşkıyanın takibi esnasında Burdur Hapishanesi'nden firar eden ve soygunculuğa devam etmekte bulunan Burdur'un Bereket Köyü'nden Mustafa oğlu Mehmet ile Mandıran Köyü'nden Gökçe İbrahim oğlu Hasan canlı olarak ve arkadaşı Bekir oğlu Ali Osman yaralı olarak ele geçirilmiştir. Ancak Bekir oğlu Ali Osman bir müddet sonra ölmüştür. Bunların arkadaşlarından olan Koz Bahçeli Katır Ali firar etmiştir. Bu eşkıyanın çifte tüfekle

¹⁵³ BOA. DH. EUM. KLU. nr.6/34. Lef.1.

¹⁵⁴ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁵⁵ Aynı Belge. Lef.3.

¹⁵⁶ Aynı Belge. Lef.4.

¹⁵⁷ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/49. Lef.1.

silahlı bulunduğu tespit edilmiştir. Bu konu hakkında mahallinden alınan malumat, Konya Vilâyeti tarafından 26 Mart 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir¹⁵⁸. Dahiliye Nezâreti de kendisine intikal eden bu konu hakkında, 3 Nisan 1919 tarihinde Jandarma Genel Kumandanlığı'na bir tezkere göndermiştir¹⁵⁹.

Milli Mücadele Dönemi'nde Burdur ve civarında ortaya çıkan eşkıyaların en önemlilerinden birisi Şaki Kaz Ahmet'tir. Şaki Kaz Ahmet ve arkadaşlarının Burdur'un Akensan Köyü'ne gelerek para toplamakta oldukları haber alınmıştı. Eşkıyanın üzerine çıkarılan takip müfrezesi tarafından, Akensan Köyü'ne baskın yapılmıştı. Ancak, şakiler daha evvel köyden çıkıp savuşmuşlardı. Müfreme tarafından yapılan takip neticesinde dağda meydana gelen çatışmada, bir jandarma askeri şehit olmuş ve bir jandarma askeri yaralanmıştır. Şakiler silah ve cephanelerini alarak firar etmişlerdir. Bu konuda Konya Vilâyeti tarafından 14 Nisan 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen tahriratta, "Şakilerin takiplerine devam edilmekte olduğu" ifade edilmiştir¹⁶⁰.

Bu arada Şaki Kaz Ahmet ve arkadaşlarının takibinde bulunan müfreme ile Antalya'nın Badem ağacı Nahiyesi'ne bağlı Yuva Köyü'nde tesadüf üzerine başlayan çatışmada, eşkıyadan kara tüfek ile silahlanmış Akbaş Mehmet ölü ve Alman mavzeri ile silahlanmış Abdüş da canlı olarak yakalanmıştır. Abdüş'un Burdur'a gönderilmesi esnasında firar etmesi üzerine, firar olayına sebep olanlar hakkında, tahkikat yapılmakta olduğu Konya Vilâyeti tarafından 29 Nisan 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir¹⁶¹.

Şaki Kaz Ahmet'in, 1 Haziran 1919 tarihinde Burdur'un Karaman Köyü'ne yarım saat mesafede, pazardan gelen ahaliyi soymak üzere olduğu haber alınmıştı. Bunun üzerine Karaman Köyü'nde bulunan müfreme tarafından, bunların derhal takiplerine başlanmış ve şakilerle temas hasıl olmuştu. Çatışma sonucunda Manca Köyü'nden Halil ve Höyük Köyü'nden Mehmet oğlu Süleyman, Yaşar oğlu Hamit canlı olarak, yine Höyük Köyü'nden Hacı Ali oğlu Ali yaralı ve Ali oğlu Kadir ölü olarak ele geçirilmiştir. Ayrıca yanlarında bulunan üç Alman mavzeri ve bir çifte tüfek müsadere edilmiştir. Yakalanan suçlular, silahları ile birlikte mahkemeye sevk edilmişlerdir¹⁶². Bu olayın üzerinden birkaç gün geçtikten sonra, Şaki Kaz Ahmet, 11 Haziran 1919 tarihinde çamaşır deği-

¹⁵⁸ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.4//1. Lef.1.

¹⁵⁹ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁶⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.5/15.

¹⁶¹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.6/58.

¹⁶² BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/50, Lef.2.

tirmek için, Burdur'un Kemer Nahiyesi'ne gelmiş ve çamaşır değiştirip gitmekte iken, nahiyeye içinde dolaşmakta olan Bekçi Şih Ali'ye tesadüf etmiş ve bunun üzerine Bekçi Şih Ali'yi şehit etmiştir. Şaki Kaz Ahmet bu olaydan sonra firar etmiştir. Bu olayın haber alınması üzerine, bizzat Burdur Bölük Kumandanı kumandasında bir müfreze tertip edilerek, Şaki Kaz Ahmet'in takibine başlanmıştır¹⁶³.

16 Temmuz 1919 tarihinde de Şaki Kaz Ahmet çetesinden beş adet şaki imha edilmiş ve çete reisi Kaz Ahmet de iki yerinden yaralı olarak firar etmiştir¹⁶⁴.

Bir müddet sonra Şaki Kaz Ahmet ile Sertaç Nahiyesi dahilinde bulunan Bademli Dağı'nda bir çatışma daha meydana gelmiştir. Bu çatışmada Şaki Kaz Ahmet yaralanmış ve yaralı olarak firar etmiştir. Bu esnada Şaki Kaz Ahmet'e, yanında taşıdığı kadın bırakılmıştır. Şaki Kaz Ahmet'in Yelseki Köyü'nden üç arkadaşı da devlete sığınmıştır. Burdur Mutasarrıflığı'nın vermiş olduğu bilgiye dayanarak, Konya Vilâyeti tarafından 14 Ekim 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne "Şaki Kaz Ahmet'in takibine şiddetle devam edilmekte olduğu" bildirilmiştir¹⁶⁵. Ancak bir müddet sonra, güvenlik güçleri tarafından Şaki Kaz Ahmet yakalanmıştır (13 Kasım 1919)¹⁶⁶. Burdur Hapishanesi'ne konulan Kaz Ahmet, buradan Isparta Hapishanesi'ne nakledilirken, Kışla Köyü yakınındaki Kaz Ahmet Deresi denilen yerde vurularak öldürülmüştür¹⁶⁷.

Bunun yanında Antalya, Isparta ve Burdur havalisinde eşkıyalık etmekte bulunan Saçı Karalı Aşireti'nden Kör Hüseyin ölü olarak ele geçirilmiştir (17 Nisan 1919)¹⁶⁸.

Yine Burdur Livası tarafından, eşkıya takibine çıkarılan müfreze üzerine Ak Dağ isimli mahalde, pusuya çekilen silahlı bir çetenin şiddetli ateş açması sebebi ile bir çatışma başlamış ve bu çatışma gece saat ikiye kadar devam etmiştir. Bu çatışma sonunda Şakilerden Antalyalı Tahir, Elmalılı İsmail ve İstanbullu Mustafa silahsız olarak yakalanmışlardır. Bu arada gece karanlığından ve çatışma mahallinin son derece sarp ve taşlık olmasından istifade eden mavzerle silahlı Mesencalı Halil ve Eyüp, Likedli Hüsni ve Taşkesikli Hüseyin firar etmişlerdir. Ancak firarilerden birinin yaralı olduğu, çatışma mahallinde sabahleyin görülen kan lekelerinden anlaşılmıştır. Ayrıca elde edilen şahısların

¹⁶³ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁶⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.21/31. Lef.3.

¹⁶⁵ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.24/23.

¹⁶⁶ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.26/35.

¹⁶⁷ M. Özata, a.g.e., s.176.

¹⁶⁸ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.5/52.

ifadelerinden, bu şakilerin Aydın'da bulunan 75. Alay'ın 1. ve 2. Taburları efradından oldukları ve elli kişiden fazla olarak, bundan dokuz gün evvel Aydın'dan çıktıkları anlaşılmıştır. Müfreze Kumandanlığı'nın yazısına dayanarak, Burdur Mutasarrıflığı tarafından verilen malumat üzerine, Konya Vilâyeti'nden 29 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen tahriratta, "Şakilerin takibatına şiddetle devam edilmekte olduğu ve firarilerin yakın bir zamanda yakalanmalarına muvaffak olunacağı" ifade edilmiştir¹⁶⁹.

12 Haziran 1919 tarihinde de Burdur Bölüğü'ne bağlı Çarşı Karakolu'nun piyade efradından Nuri ve İbrahim, asker firarisi yakalamak için Burdur'un Yazır Köyü'ne gelmişlerdi. Bunlar Yazır Köyü'ne geldiklerinde, aynı köyden ve asker firarilerinden olan 1895 doğumlu Hasan oğlu Mehmet ve bunun arkadaşı Hacılar Köyü'nden bir neferin yakalanmasına çalışmışlardır. Bu sırada, asker firarilerinden Mehmet kama ile arkadaşı da sopa ile jandarmaların üzerine hücum etmeleri sonucunda, iki jandarma hafif surette yaralanmıştır. Bunun üzerine jandarma Nuri, ateş ederek firari Mehmet'in sol kolundan yaralamış ve yaralı asker firarisi Mehmet yakalanmıştır. Ancak Mehmet'in arkadaşı firar etmiştir. Yaralı olarak yakalanan Mehmet, tedavi için hastaneye yatırılmıştır. Burdur Jandarma Müfrezesi tarafından, firar eden neferin takibine çıkılmıştır¹⁷⁰.

1919 yılının Haziran ayında da Burdur'un batısında bulunan Bereket Çiftliğini basmak üzere hareket eden altı-yedi şaki tarafından, yaylada bir takım çadırlar basılmış ve beş-altı hane soyulmuştur¹⁷¹.

Ayrıca 1919 yılının 25 Haziran tarihinde asker firarilerinden olan Yelseki Köyü'nden 1895 doğumlu Sadık oğlu Şevket ve 1895 doğumlu Ali Efendi oğullarından Mustafa oğlu İbrahim, Pınarbaşı Köyü'nden 1896 doğumlu Hacı Ömer oğlu Mehmet ve Tefenni Kazası'nın Sordüz Köyü'nden Bacak oğullarından 1894 doğumlu Hüseyin oğlu Bekir tarafından, Burdur'a bir buçuk saat mesafede bulunan Aktaş Derbendi'nin batısında yer alan Yaraşlı Çiftliği'nden Burdur'a gelmekte olan eşraftan Abdülbaki Bey-zâde Saim Bey'in yolu kesilmiştir. Bu şahıslar tarafından, Saim Bey vahşi bir şekilde öldürülmüş ve parası ile eşyası gasp edilmiştir. Saim Bey'i öldüren şahıslar, takiplerine çıkan Burdur Bölüğü'nden bir müfreze tarafından yakalanmışlardır. Yakalanan suçluların üzerlerinde maktulün çizmesi, tabakası, parası ve sair eşyaları bulunmuştur. Ayrıca yakalanan bu şahıslar suçlarını itiraf etmişlerdir. Bu arada asker firarileri tarafından öldürülen Saim Beyin abisi olan Burdur Belediye Reisi tarafından 27 Ha-

¹⁶⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.10/52.

¹⁷⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/50, Lef.3.

¹⁷¹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/49. Lef.1.

ziran 1919 tarihinde, “Suçluların cezalandırılması” 12. Fırka Asker Alma Dairesi Başkanlığı’ndan talep edilmiştir¹⁷². Burdur Belediye Reisi’nin bu talebi, 12. Fırka Asker Alma Dairesi Başkanı Miralay İsmail Bey tarafından, 2. Ordu Müfettişliği’ne bildirilmiştir. Ayrıca 2. Ordu Müfettişliği’nden, “Bu konuda süratle icabının yerine getirilmesine emir verilmesi” istenmiştir. Bunun yanında “İtalyanların her türlü vesile ile hukuk-ı hükümete müdahalesine meydan vermemek üzere Burdur Livası’na asrî zihniyette bir hükümet reisi tayin edilmesi” talep edilmiştir¹⁷³. Bunun üzerine, 2. Ordu Müfettişliği Vekâleti tarafından 12. Fırka Asker Alma Dairesi Başkanlığı’na, “ Bir Divan-ı Harp teşkili ile katillerin acilen muhakeme edilmesi ve hüküm evraklarının gönderilmesi” emredilmiştir. Ayrıca 2. Ordu Müfettişliği Vekâleti’nce, bu gelişmeler hakkında, 16 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti’ne bilgi verilmiştir¹⁷⁴. Harbiye Nezâreti de 4 Eylül 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne, “Burdur Eşrafından Saim Bey’i, çiftliğinden dönerken katleden asker firarilerinin Divan-i Harp’e tevdi edildiğini ve mevcut suç delillerine göre mahkemelerinin icra edilmesi emrinin verildiğini bildirmiş ve Dahiliye Nezâreti’nce de gereğinin yapılmasını” istemiştir¹⁷⁵. Dahiliye Nezâreti de 16 Eylül 1919 tarihinde Konya Vilâyeti’ne gönderdiği tahriratta, “Burdur’da meydana gelen olaylarla ilgili olarak tahkikat yapılmasını ve gerçek durumun ortaya çıkarılmasını” talep etmiştir¹⁷⁶. Burdur Mutasarrıflığının vermiş olduğu bilgiye dayanarak, Konya Vilâyeti tarafından 22 Ekim 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti’ne, “Burdur’da görülen asayiş olayları ve bu konuda mahalli yönetim tarafından yapılan çalışmalar hakkında” bilgi verilmiştir. Ayrıca “Heyet-i Milliye kararı ile Burdur Mutasarrıfı Hacı Vasfi Efendi’nin Isparta’ya avdet ettiği” bildirilmiştir¹⁷⁷. Konya Vilâyeti’nin verdiği bu malumat hakkında, Dahiliye Nezâreti tarafından 2 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezâreti’ne bir tezkere gönderilmiştir¹⁷⁸.

Antalya, Isparta ve Burdur Livaları’nda eşkıyalık yapan meşhur eşkıyalardan Bucaklı Koca Beynak oğlu Mehmet ve üç arkadaşı da, Antalya’nın Kızılkaya Nahiyesi’nin Uğurlu Köyü’nde girişilen çatışmada ölü olarak ele geçirilmiştir (8 Temmuz 1919)¹⁷⁹.

¹⁷² BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/49. Lef.1.; BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/50. Lef.5.

¹⁷³ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/49. Lef.2.

¹⁷⁴ Aynı Belge. Lef.3.

¹⁷⁵ Aynı Belge. Lef.4.

¹⁷⁶ Aynı Belge. Lef.5.

¹⁷⁷ Aynı Belge. Lef.6.

¹⁷⁸ Aynı Belge. Lef.7.

¹⁷⁹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/98.

Bunun yanında Badem Ağaçlı çete reisi Ak Mehmet ile arkadaşlarından Fuat oğlu Ali, Ömer oğlu Hasan ve Mehmet oğlu Mehmet tarafından Burdur hududu üzerinde ve Antalya toprağında yedi arabacı soyulmuş ve daha bir çok yolcudan para ve eşya gasp edilmiştir. Ayrıca bu şahıslar tarafından Antalya'nın Badem Ağacı Nahiyesi'nin Oğuzlu Köyü basılarak, Kol Çavuşu ve İsmail oğlu Ali öldürülmüştür. Bu şahıslar üzerlerinde bulunan bir Rus, bir İtalyan ve iki çifte tüfekte canlı olarak yakalanmışlar ve evrakları ile birlikte adliyeye sevk edilmişlerdir (26 Temmuz 1919)¹⁸⁰.

Beş şahıs tarafından da, Burdur Sancağı ile Kemerlitaş arasında, odun satın almak üzere Burdur'a gitmekte olan Ispartalı Bademli oğlu Hasan'ın önü kesilmiş ve Hasan kama ile yaralanarak öldürülmüştür. Bu şahısların firar ettiklerinin haber alınması üzerine, takiplerine müfreze gönderilmiştir. Bu olayı gerçekleştirenlerin Mehmet, Dursun, Mehmet (2), Ahmet ve Haris Mehmet oldukları anlaşılmıştır. Bu şahıslar yakalanmış ve merkeze sevk edildikleri sırada, Haris Mehmet ile Ahmet firar etmişlerdir. Bu olayın haber alınması üzerine derhal müfreze tertip edilmiş ve firar eden şahısların takiplerine başlanmıştır. Diğer üç şahıs ise adliyeye sevk edilmişlerdir. Ayrıca firara sebep veren jandarmalar hakkında da kanuni muamele yapılmıştır (27 Temmuz 1919)¹⁸¹.

18 Eylül 1919 tarihinde Burdur'un Tefenni Kazası'nın Ulu Köyü'nde ikamet eden Tüccardan Yaran Gümülü Hacı Halis'in evine kimliği meçhul beş kişi gelmiş ve bunlar evde bulunan para ile ziynet eşyasını gasp etmişlerdir. Ayrıca Hacı Halis bu şahıslar tarafından, dövülmek sureti ile yaralanmıştır. Adı geçen şahıslar daha sonra firar etmişlerdir. Olayın ihbar edilmesi üzerine, suçluların Tefenni Müfreze Takımı tarafından aranmasına başlanmıştır¹⁸².

Bu arada Şaki Gök İbrahim ile biraderi Ahmet ve bunların arkadaşlarından Yüreği Kanlı Ali ile Cüce Ömer canlı olarak yakalanmıştır. Ayrıca Şaki Kaz Ahmet'in arkadaşlarından olan Kayın Yusuf da canlı olarak ele geçirilmiştir. Bu konuda Burdur Mutasarrıflığı'ndan verilen malumat, Konya Vilâyeti tarafından 13 Kasım 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir¹⁸³.

Yine Şaki Gök İbrahim'in arkadaşlarından olan Isparta'nın Hüseyin Köyü'nden Mahmut oğlu Musa ve Yeni Osmanlı Aşireti'nden Ahmet oğlu Yusuf, Burdur cihetinde yakalanmışlar ve Burdur'a sevk edilmişlerdir. Antalya Muta-

¹⁸⁰ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.21/31. Lef.6.

¹⁸¹ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.21/31. Lef.6.

¹⁸² BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.23/51. Lef.4.

¹⁸³ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.26/35.

sarıflığı tarafından 24 Kasım 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne, "Bu çeteden olan Bucaklı Gök Hasan ve Hüseyin ile Dere Köylü Süleyman ve Ömer'in firarında oldukları ve takiplerine devam edilmekte olduğu" bilgisi verilmiştir¹⁸⁴.

Burdur Livası İdare Meclisi tarafından da, "İşgal altında bulunan Burdur'da, asayişin münhal gösterilmesi gibi bir durumla karşılaşmamak için, gece vakti silah atanlar ile işret eden ve karı oynatanların divan-ı harb-i örfiye sevk olunmak üzere Mevki Kumandanlığı'na teslim edilmesi hususunda" bir karar alınmış ve bu karar Konya Vilâyeti'ne bildirilmiştir. Burdur Livası İdare Meclisi'nin almış olduğu bu kararın uygulanması konusunda gerekli iznin verilmesi için, Konya Vilâyeti tarafından 13 Mart 1920 tarihinde Dahiliye Nezâreti'nden talepte bulunulmuştur¹⁸⁵. Ancak Burdur Livası İdare Meclisi'nin almış olduğu bu karar, Dahiliye Nezâreti tarafından, "Geceleri silah atmak, karı oynatmak ve işret etmek gibi suçları yapan şahıslar hakkında Ceza Kanunnamesi'nde özel maddeler bulunduğu, bu hususun adliye mahkemeleri tarafından takibat yapılması ve seri olarak neticelendirilmesi kabil olduğu, adi suç hareketlerinde bulunan şahısların kanun hilafına divan-ı harp mevkisine kadar gönderilmeleri bir çok masrafa, kötü kullanmalara ve ahalinin mağduriyetine sebep olacağı" gerekçesi ile uygun görülmemiştir. Dahiliye Nezâreti, bu görüşünü 20 Mart 1920 tarihinde Konya Vilâyeti'ne bildirmiş ve buna göre işlem yapılmasını istemiştir.¹⁸⁶

Burdur Livası Maliye Süvari Tahsildarı Halil Efendi, tahsilat bölgesinden 1922 senesine ait olan ağnam vergisini tamamen tahsil ederek, merkeze dönerken, yolda eşkiya tarafından saldırıya uğramıştır. Yapılan çatışma sonunda Halil Efendi şehit olmuş ve hayvanı da ölmüştür. Ancak tahsil etmiş olduğu para kurtarılmıştır. Bu arada Halil Efendi'nin hesabı kontrol edilmiş ve herhangi bir usulsüzlük görülmemiştir. Burdur Livası Meclis-i İdaresi tarafından 120 lira değerinde olan hayvan bedelinin, Halil Efendi'nin mağdur bir halde bıraktığı ailesine verilmesi hususunda bir mazbata hazırlanmıştır. Burdur Livası Meclis-i İdaresi'nin bu talebi üzerine, Maliye Vekâleti tarafından 25 Kasım 1922 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'ne, " Vazifesi uğruna vefat eden Halil Efendi'nin hanımının ihtiyaçlarını elden geldiği ölçüde karşılamak üzere, hayvan bedeli olarak gösterilen 120 liranın, yardım olarak Mesarif-i Gayr-i Melhuze Tertibi'nden

¹⁸⁴ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.27/1.

¹⁸⁵ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.35/57. Lef.1.

¹⁸⁶ Aynı Belge. Lef.2.

aileye verilmesi” teklif edilmiştir. İcra Vekilleri Heyeti de bu teklifi 3 Aralık 1922 tarihinde kabul etmiştir¹⁸⁷.

Ancak Milli Mücadele’nin sona ermesinden sonra Batı Anadolu Bölgesi’nde, bir müddet daha asayişsizliğin devam ettiği görülmektedir. Çünkü, jandarma teşkilatında bulunan mükellef askerlerin terhis edilmesi, buna mukabil peyderpey alınan yeni askerlerinde yetiştirilmeğe muhtaç ve hepsinin acemi olması sonucunda, jandarma genel kuvvetleri mühim bir surette azalmağa uğramıştı. Ayrıca düşman istilasının meydana getirdiği mühim tahribat ve umumi sefalet sebebi ile eskiden beri, Batı Vilâyetleri müzmin bir şekavet kaynağı idi. Bunun yanında bu muntıkada cahil bir zihniyet sonunda şekavet, şeref vesilesi ve yiğitlik vasıtası telakki edilmekte ve bu sebepten dolayı şerirler tarafından takım takım çeteler teşkil edilmekteydi. Teşkil edilen bu çeteler köyleri basarak ve zenginleri dağa kaldırarak, kurtuluş fidyesi alıyorlardı. Ayrıca yolları kesip, yolcuları soyuyorlardı. Bundan dolayı, Aydın, Ödemiş, Denizli ve Burdur Mıntıkları’nda tamamen, Afyon Karahisar ve Isparta’da da kısmen asayiş bozulmuştu. Bunun için Dahiliye Vekâleti tarafından 5 Ağustos 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti’ne, “Aydın Livası ile Ödemiş Kazası’nda, Denizli ve Burdur Livaları’nda, Afyon Karahisar’ın Dinar, Çivril ve Sandıklı ile Isparta’nın Eğirdir ve Uluborlu Kazaları’nda şekavet hadiselerine mahsus olmak üzere idare-i örfi ilan edilmesi” teklif edilmiştir. İcra Vekilleri Heyeti tarafından 5 Ağustos 1923 tarihinde “Dahiliye Vekâleti’nin bu teklifi, bir ay müddetle devam etmek ve bu süreyi uzatmak icap ettiği takdirde tekrar görüşmek üzere” kabul edilmiştir¹⁸⁸.

İcra Vekilleri Heyeti’nin almış olduğu bu karara dayanılarak, 29 Ağustos 1923 tarihinde Aydın Livası ile Ödemiş Kazası’nda, Denizli ve Burdur Livaları’nda, Afyon Karahisar’ın Dinar, Çivril ve Sandıklı ile Isparta’nın Eğirdir ve Uluborlu Kazaları’nda şekavet hadiselerine mahsus olmak üzere idare-i örfi ilan edilmiştir. İdare-i Örfinin ilan edilmesinden bir ay sonra, İcra Vekilleri Heyeti tarafından, “Bir aylık müddetin sona ermesinden ve bu sürede bazı çetelerin tenkil edilmesinden, ayrıca yakında İzale-i Şekavet Kanunu’nun meclisten çıkması muhtemel olmasından dolayı, idare-i örfinin uzatılmasına lüzum görülmemiş ve idare-i örfinin kaldırılmasına karar verilmiştir (29 Eylül 1923)”¹⁸⁹.

¹⁸⁷ BCA. BKK. F.K.30.18.1.1. Y.N.6.38.18.

¹⁸⁸ BCA. BKK. F. K.30.18.1.1. Y.N.7.27.2.

¹⁸⁹ BCA. BKK. F.K.30.18.1.1. Y.N.7.34.20.

3.7.1.BURDUR HAPİSHANESİ

Burdur Sancağı Hapishanesi'nde cinayetten, küçük suçlardan, kabahatten ve borçtan dolayı hüküm giymiş mahkumlar ile çeşitli suçlardan tutuklular bulunuyordu. Ayrıca Burdur Hapishanesi'nde erkek tutuklu ve mahkumların yanında kadın mahkum ve tutuklularda mevcuttu. Fakat kadınların oranı, erkeklere göre daha azdı. Burdur Sancağı Hapishanesi'nde; 1 Temmuz 1914 tarihinde, cinayetten 86 erkek ve 2 kadın, küçük suçtan 61 erkek ve 1 kadın, kabahatten 2 erkek, borçtan 3 erkek mahkum ve 50 erkek tutuklu bulunuyordu¹⁹⁰. Ancak Eylül 1914 tarihinde, Burdur'da meydana gelen deprem sebebi ile Burdur Hapishanesi'nde bulunan 82 adet cinayet ve 34 adet küçük suçlu mahkum ile 48 adet tutuklu Afyon Karahisar Hapishanesi'ne nakil olmuştu. Bu sebepten dolayı Burdur Hapishanesi'nde 31 Ekim 1914 tarihinde, cinayetten 2 erkek ve 2 kadın, küçük suçtan 4 erkek ve 1 kadın, borçtan 1 erkek mahkum, 9 erkek ve 2 kadın tutuklu bulunuyordu.¹⁹¹ 30 Haziran 1918 tarihinde de, cinayetten 47 erkek ve 2 kadın, küçük suçtan 4 erkek mahkum, 52 erkek ve 4 kadın tutuklu vardı¹⁹². 31 Ekim 1918 tarihinde, cinayetten 30 erkek ve 5 kadın, küçük suçtan 4 erkek ve 2 kadın, kabahatten 1 kadın, borçtan 1 erkek mahkum, 63 erkek ve 3 kadın tutuklu mevcuttu¹⁹³. 28 Şubat 1919 tarihinde; cinayetten 31 erkek ve 5 kadın, küçük suçtan 10 erkek mahkum ve 71 erkek tutuklu vardı¹⁹⁴.

Burdur Hapishanesi'nden zaman zaman mahkumların firar ettiği de görülmüyordu. 25 Haziran 1919 tarihinde Burdur Hapishanesi'nde bulunan ve müşkülâtlarla elde edilmiş olan Şaki Kaz Ahmet çetesinden Yunaklı Ahmet ve Yaka Köylü Halil İbrahim, köylerinden gelen hemşerileri ile görüşmek üzere mahpushane kapısına gelmişler ve Gardiyan Mahmut ile kapı nöbetçisi nizamiye efradından bir nefere kapıyı açtırarak, dışarıya çıkmışlardır. Ancak Yunaklı Ahmet ve Yaka Köylü Halil İbrahim kapıdan dışarıya çıkar çıkmaz, gelenlerle görüşmeden ve zabitanın olmamasından istifade ederek, birisi nöbetçinin elindeki silahını almış, diğeri de gardiyan Mahmut'un üzerine hücum ederek, hapishaneyi toptan boşaltmışlardır. Mahpusların bir kısmı derhal jandarma koğuşuna girerek, silahlıktaki jandarmaya ait dört silahla, nizamiyenin üç silahını almışlar, ayrıca geride kalan mahpuslar için jandarma debboyuna girerek, mevcutlarına göre altmış dokuz silah ve kafi miktarda cephane alarak firar etmişlerdir. Bu arada kendilerini yakalamak isteyen dört jandarmayı da yarala-

¹⁹⁰ BOA. DH. MB. HPS. nr.150/63. Lef.1.

¹⁹¹ BOA. DH. MB. HPS. nr.152/31. Lef.1.

¹⁹² BOA. DH. MB. HPS. nr.37/51. Lef.1.

¹⁹³ Aynı Belge. Lef.2.

¹⁹⁴ Aynı Belge. Lef.3.

muşlardır. Burdur Jandarma Müfrezesi takibatta bulunduğu, nizamiyeden bir müfreze firarilerin takibine çıkarılmıştır¹⁹⁵. Ancak Burdur Hapishanesi boşalmadan önce, Şaki Kaz Ahmet tarafından bir çuval paranın, Burdur Hükümet Dairesi'ne gönderildiği ve daha sonra da hapishanenin boşaltıldığı hakkında bir bilgi bulunmaktadır¹⁹⁶.

Bir müddet sonra Şaki Yunaklı Ahmet ve arkadaşı Halil İbrahim'e, jandar ma dairesine gelmeleri ve silahlarını teslim etmeleri teklif edilmişti. Ancak bu şahıslar kaba küfürler yaparak, dağa çıkacaklarını beyan etmişler ve kaçmaya teşebbüs etmişlerdi. Bunun üzerine teslim olmaları teklif edilmiş, fakat bu teklife de silah atarak karşılık vermişlerdir. Jandarmanın da silahla karşılık vermesi üzerine, Şaki Yunaklı Ahmet ve arkadaşı Halil İbrahim, ölü olarak ele geçirilmişlerdir. Bunların hanelerinde yapılan araştırmada, üç adet tüfek ve el bombası ile bir çok cephaneye bulunmuştur. Şaki Yunaklı Ahmet ve arkadaşı Halil İbrahim, hapishaneden firar ettikten sonra gasp, zorla ırza geçme, işkence ve hırsızlık gibi bir çok suç işlemişler ve haklarında bir çok şikayet ortaya çıkmıştır. Bu şakilerin ölü olarak ele geçirilmeleri bir çok köy muhtarı ve ihtiyar heyetinde memnuniyet uyandırmıştır. Bu konuda Burdur Mutasarrıflığı'nın vermiş olduğu bilgiye dayanılarak, Konya Vilâyeti tarafından 7 Ocak 1920 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gerekli malumat verilmiştir¹⁹⁷.

Yine Burdur Hapishanesi'nden firar eden mahkumlar, İnzibat Mülazım-ı Evveli Tahir Ağa tarafından mahiyetinde bulunan bir müfreze ile takip edilmiş ve bunlardan idama mahkum olan birisi yapılan çatışma sonunda, ölü olarak ele geçirilmiştir. Bu sebepten dolayı, İnzibat Mülazım-ı Evveli Tahir Ağa, İcra Vekilleri Heyeti tarafından, 26 Haziran 1920 tarihinde ileride madalya ile taltif edilmek üzere, şimdilik yapmış olduğu hizmeti takdir etmek üzere takdirname ile ödüllendirilmiştir¹⁹⁸.

Bu arada Burdur Hapishanesi'nde bulunan mahkumlardan bazıları muhtelif sebeplerle affa uğramışlardır. Amasya ve Burdur Hapishaneleri'ndeki mahpuslardan ıslah-ı hal eyledikleri anlaşılan dokuz şahsın, geri kalan cezalarının affı hususuna Adliye Nezâreti'nden vuku bulan talep üzerine, 1 Şubat 1920 tarihinde padişah tarafından bir İrâde-i Seniye çıkarılmıştır¹⁹⁹. Bu padişah irâdesine göre, Burdur Hapishanesi'nde yatan mahkumlardan af edilenler şunlardır.

¹⁹⁵ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/50, Lef.5.

¹⁹⁶ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.14/49. Lef.2.

¹⁹⁷ BOA. DH. EUM. AYŞ. nr.29/111.

¹⁹⁸ BCA. BKK. F.K.30.18.1.1. Y.N.1.2.17.

¹⁹⁹ BOA. DH. MB. HPS. M. nr.165/28, Le.1.

Öldürme suçundan 7.5. seneye mahkum olan Mustafa oğlu Ömer, Veled-i Bayram, Ethem Efendi oğlu Ömer, Hüseyin Zevcesi Ayşe, izâle-i bîkr suçundan 10 seneye mahkum olan Kara Hasan oğlu Hasan Hüseyin, kız kaçırmak ve fi'l-i şeni suçundan 10 seneye mahkum olan Osman oğlu Süleyman, darben öldürmek suçundan 7.5 seneye mahkum olan Hasan oğlu Mehmet²⁰⁰. Bu konuda Sadaret tarafından Dahiliye Nezâreti'ne bilgi verilmiş, ayrıca Adliye Nezâreti'ne de gerekli işlemin yapılması için tebligat yapılmıştır (4 Şubat 1920)²⁰¹.

4.SONUÇ

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Hamit Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olan Burdur, 1872 yılında Konya Vilâyeti'ne bağlı bir sancaktı. Bununla birlikte Burdur Sancağı, Milli Mücadele Dönemi'nde İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile bağımsız liva haline dönüştürülmüştür. Burdur XX. Yüzyılın başında nüfus sayısı itibari ile orta büyüklükte bir şehir konumunda idi. Fakat sağlık hizmetleri açısından ihmal edilmişti. Milli Mücadele Dönemi'nde, Burdur'da mahalli halkın yardımı ile bir hastane yapılmıştır. Bunun yanında daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Milli Mücadele Dönemi'nde de Burdur'da bulunan devlete ait binalar ihtiyaç olduğu zamanlarda tamir edilmiştir.

Ayrıca Mondros Antlaşması'ndan sonra (30 Ekim 1918), İtilaf Devletleri ve Yunanlılar tarafından Osmanlı toprakları çeşitli bahanelerle işgal edilmeye başlanmıştır. İtalyanlar da Güney Batı Anadolu topraklarına asker çıkarmışlardır. İtalyanlar 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'yı işgal etmişler ve burasını aynı zamanda askeri üssü olarak kullanmışlardır. İtalyanlar Antalya'dan sevk ettikleri kuvvetlerle 28 Haziran 1919 tarihinde Burdur'u da işgal etmişlerdir. İtalyanlar işgal altındaki Anadolu topraklarında, Türk Milleti ile azınlıkları birbirine düşürmeye çalışmışlar, ayrıca bu bölgelerde asayiş olaylarının artmasından fayda beklemişlerdir. Bunun yanında hakimiyetlerini sağlamlaştırmak için, mahalli halkın çeşitli ihtiyaçlarını gidermeye yönelik politikalar takip etmişlerdir.

Burdur mülki yönetimi de, Osmanlı merkez yönetiminin işgaller karşısında göstermiş olduğu duyarsızlık gibi, başlangıçta İtalyan işgali karşısında yeterli bir karşı koyuş sergilememiş, aksine işgalcilerle birlikte hareket etmiştir. Bu olayda Burdur'daki milli direnişin bazı zamanlarda sekteye uğramasına sebep olmuştur. Burdur halkı, kurmuş olduğu milli cemiyetler vasıtası ile Burdur'un ve ülkenin işgal edilmesine karşı koymuştur. Ayrıca Burdur halkı tarafından işgal hareketleri, mitinglerle ve protestolarla ret edilmiştir. Burdur halkı, Batı

²⁰⁰ Aynı Belge. Lef.2.

²⁰¹ Aynı Belge. Lef.3.

Anadolu Bölgesi'nde toplanan Nazilli ve Afyon Karahisar Kongreleri'ne delege göndermiş ve burada yapılan çalışmalara destek olmuştur. Yine Milli Mücadele Dönemi'nde Burdur'dan seçilen milletvekilleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Burdur'u temsil etmişler ve önemli görevler ifa etmişlerdir. Burdur halkı tarafından, işgal altında olan diğer bölgelere gönüllü askerler gönderilmiş ve önemli miktarda maddi destek sağlanmıştır.

Milli Mücadele Dönemi'nde, Burdur Sancağı'nda muhtelif sebeplerden dolayı, asayiş olaylarının artması sonucunda Burdur halkı, İtalyan işgalinin vermiş olduğu acının yanında, yerli eşkiyanın baskısını da üzerinde hissetmiş ve bu sebepten dolayı maddi ve manevi önemli sıkıntılar çekmiştir. Böylece Burdur halkı içinde yaşadığı bütün olumsuz şartlara rağmen, Türk Milli Mücadelesi'nin başarıya ulaşmasında önemli katkılarda bulunmuştur. ©

KAYNAKLAR

1.ARŞİV BELGELERİ

1.1.BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1.Bâb-ı Âlî Belgeleri

1.1.1.1.İrade-Harbiye, (İ.H.)

1.1.1.2.Meclis-i Vükelâ Mazbataları, (MV.).

1.1.2.Dahiliye Nezâreti Belgeleri

1.1.1.1. Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemî Belgeleri, (DH. ŞFR.).

1.1.1.2. Dahiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri, (DH. KMS).

1.1.1.3. Dahiliye Nezâreti Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri, (DH. MB. HPS.).

1.1.1.4. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî Belgeleri, (DH. EUM. AYŞ.).

1.1.1.5. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umumi Belgeleri, (DH. EUM. KLU.).

1.1.1.6. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Muhasebe Kalemî Belgeleri, (DH. EUM. MH.).

1.1.1.7. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemî Belgeleri, (DH. EUM. EMN.).

1.1.1.8. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 5.Şube Belgeleri, (DH. EUM. 5.Şb.)

1.2.BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

1.2.1.Bakanlar Kurulu Kararları (BCA. BKK.).

1.3.CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ

2.SÂLNÂMELER

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1285.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1289.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1291.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1299.

Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya 1322.

3.KİTAP VE MAKALELER

- Akbıyık, Yaşar, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Ankara 1999.
- Akdemir, M. Sadık, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (170 ve 171 Numaralı Şer'iyeye Sicillerine Göre), Isparta 2004, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi).
- Aker, M. Şefik, 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali, Cilt:I-II, İstanbul 1937.
- Albayrak, Mustafa, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Ankara 1998.
- Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Cilt: IV, Ankara 1991.
- Beyoğlu, Süleyman, "İtalya Çizmeyi Aştı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, S.61, İstanbul Nisan 1999, s.44-45.
- Burdur*, İstanbul 1955.
- Çetin, Bayram, *Burdur Kent Coğrafyası*, Erzurum 2007, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.)
- Çoker, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve TBMM. I. Dönem 1919-1923)*, Ankara 1995.
- Emecen, Feridun, "Isparta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIX, İstanbul 1999, s.194-200
- Erdem, Rıza, *Burdur 1928*, Çoğaltan: Feyzi Bayraktar, Burdur 1940.
- Gönüllü, Ali Rıza, *Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.), İstanbul 2008.
- Köstüklü, Nuri, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1999.
- Kür, Hasan, 210 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Burdur Kazası'nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H.1255-1261/M.1839-1845), Isparta 2008, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)
- Özata, Metin, *İlkçağlardan Kurtuluş Savaşı'na Burdur Tarihi*, İzmir 2009.
- Selvi, Haluk, *İşgal ve Protesto (İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları 15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, İstanbul 2007.
- Tuncel, Metin, "Burdur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: VI, İstanbul 1992, s.426-429.